

Antal hp: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT/2018
Kursansvarig institution: Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande
Handledare: Yvonne Karlsson
Examinator: Agneta Simeonsdotter Svensson
Kod: HT18-2920-019-LÖXA1G

Nyckelord: Barn i behov av särskilt stöd, delaktighet, inkludering, lek i förskolan, förskollärares förhållningssätt, samspel, social kompetens

Abstrakt

Enligt Skolverket (2016) är ett av förskolans alla uppdrag att skapa anpassade förutsättningar till alla barn i verksamheten, oavsett om barnet är i behov av stöd eller inte. Därmed är det en central aspekt att personalen i förskolan tar hänsyn till och är uppmärksammade inför varje individs behov för att ge lämpligt stöd. Problematik i förskolans verksamhet kan enligt Gerland och Aspflo (2017) uppstå när vuxna tenderar att lämna barnen i deras lekar. Vidare menar författarna att det kan förekomma svårigheter för barn som behöver konkret stöd i sociala sammanhang. Med koppling till *förskolans läroplan (Lpfö98)* syftar denna fenomenologiska studie till att undersöka hur legitimerade förskollärare uppfattar och beskriver sitt arbete med barn i behov av särskilt stöd, för att främja deras delaktighet i leken. Till följd av detta har det varit aktuellt att genom frågeställningarna undersöka hur förskollärare definierar begreppet *barn i behov av särskilt stöd*. Förskollärarna har även fått möjlighet att beskriva hur de strukturerar upp arbetet samt hur de upplever deras egna förhållningssätt för att främja dessa barns delaktighet och inkludering i leken.

För att besvara studiens frågeställningar användes en kvalitativ ansats i form av intervjuer med sju legitimerade förskollärare. De centrala resultaten visar att förskollärarnas beskrivning av begreppet *barn i behov av särskilt stöd*, innefattar barn i svårigheter, med eller utan diagnos, som kan vara i behov av individuella anpassningar. Förskollärarna redogjorde även för strategier, såsom att vara närvarande och inta en roll i leken samt bekräfta barnen och vara lyhörd för att göra alla barnen delaktiga och inkluderade i leken. Samtidigt blev det synligt att faktorer såsom för stora barngrupper, för lite tid med barnen och för lite resurser i verksamheten påverkar förskollärarnas arbete. Dessutom anses det främjande att ha ett gott samarbete och inta ett positivt förhållningssätt.

Förord

Examensarbetet har varit ett roligt och väldigt lärorikt arbete. Vi vill främst tacka vår handledare Yvonne Karlsson som har stöttat oss i arbetet. Vi vill också tacka de två förskolecheferna som valde ut förskollärarna samt ett tack till förskollärarna som ställde upp och medverkade i intervjuerna.

Innehållsförteckning

Abstrakt

Förord

1	Inledning	6
1.1	Syfte och frågeställningar	7
2	Bakgrund.....	7
2.1	Styrdokument för förskolans verksamhet.....	7
2.1.1	Läroplan för förskolan	7
2.1.2	Allmänna råd -Förskolan	8
2.1.3	Skollagen	9
2.1.4	Barnkonventionen	9
2.1.5	Diskrimineringslagen.....	9
2.1.6	Skolinspektionen.....	9
2.1.7	Läraryrket	10
2.2	Barns rättigheter ur ett samhälls- och socialt hållbarhetsperspektiv.....	10
2.2.1	Folkhälsomyndigheten.....	10
2.2.2	Specialpedagogiska skolmyndigheten	11
2.3	Vetenskaplig forskning och beprövad erfarenhet	11
3	Tidigare forskning.....	12
3.1	Synsätt på barn i behov av stöd	12
3.2	Lek i förskolan	14
3.3	Delaktighet och inkludering	15
3.4	Pedagogers förhållningssätt till barn i behov av stöd i lek	16
4	Teoretiska utgångspunkter.....	18
4.1	Perspektiv på lek.....	18
4.2	Delaktighet och inkludering i en förskolekontext	19
4.3	Social kompetens	21
4.4	Relationellt- och kategoriskt perspektiv	22
5	Metod.....	23
5.1	Kvalitativ metod	23
5.2	Kvalitativ intervju	23
5.3	Urval	24
5.3.1	Deltagarna i studien	25

5.4	Genomförande av intervjuer	26
5.5	Bearbetning och analys	27
5.6	Generaliserbarhet, validitet och reliabilitet.....	27
5.7	Etiska överväganden	27
5.7.1	Forskningsetiska principer	28
6	Resultat.....	28
6.1	Förskollärares syn på barn i behov av stöd.....	28
6.2	Förskollärarnas strategier för att främja barn i behov av stöds delaktighet och inkludering i barngruppens lek	29
6.3	Förskollärares förhållningssätt.....	31
6.4	Förskollärares reflektioner av ett förändringsarbete.....	32
7	Diskussion	33
7.1	Metoddiskussion	33
7.2	Resultatdiskussion	34
7.2.1	Förskollärares syn på barn i behov av stöd.....	34
7.2.2	Förskollärarnas strategier för barns inkludering och delaktighet.....	35
7.2.3	Förskollärares förhållningssätt i förskolans verksamhet.....	37
7.2.4	Förskollärares reflektioner kring förändringsarbete i förskolan	38
8	Fortsatt forskning.....	39
9	Referenslista.....	41
10	Bilagor	45

1 Inledning

“Det har visat sig att barn i behov av särskilt stöd sällan väljs till lekpartner av andra barn, vilket leder till att de får färre möjligheter att samspela med andra barn och därmed också färre möjligheter att finslipa sina sociala färdigheter” (Lillvist, 2014, s. 204).

Leken anses ha betydande vikt för barns lärandeprocesser i förskolan. Trots detta resonemang förbiser pedagoger ofta barn med svårigheter. Det innebär att barnen kan bli ”lämnade” i leken, utan att få det konkreta stöd som de faktiskt är i behov av. Citatet ovan visar hur centralt det är med pedagogernas närvaro och stöd för att alla barn ska känna sig inkluderade i verksamhetens gemenskap (Gerland & Aspflo, 2015). Lillvist (2014) beskriver att barn med mildare inlärningssvårigheter och beteendeproblem oftast är mer tillbakadragna, tystare och har svårare att etablera kontakt och samspela med andra i sin omgivning. Enligt Skolverket (2016) ska barn som har behov av extra stimulans och stöd få särskild uppmärksamhet av förskolan. Samtliga barn har rätt till en utbildning som är utformad och anpassad efter barnens olika behov och förutsättningar. Förskolepersonalen ska ge varje barn förutsättningar att utveckla tillit och självförtroende där barnens nyfikenhet, kreativitet och intresse ska uppmuntras.

Precis som Lillvist (2014) och Skolverket (2016) föreskriver hur förskolepersonal ska arbeta är det av vikt att definiera begreppet barn i behov av särskilt stöd. Enligt Kinge (2015) har forskning tidigare visat att begreppet omfattar barn som har någon funktionsnedsättning eller psykosociala- eller medicinska omständigheter. Det innebär att behov eller diagnoser som blivit bekräftade av sociala myndigheter som behöver ett konkret behov av hjälp i olika sammanhang. Numera förtydligar Kinge att begreppet har vidgats till en helt annan innebörd. Barn i behov av särskilt stöd innefattar också barn som bara är sena i sin utveckling, att dessa barn befinner sig i en gråzon. De barn som bedöms befinna sig i gråzonen avgörs exempelvis av förskollärare. Det kan innebära att det enbart handlar om en viss period i barnets utveckling. Det kan också vara i vissa sammanhang som barnet behöver stöd i, vilket kan bero på att miljön inte är tillräckligt anpassad för barnet.

I studien undersöks hur förskollärare beskriver hur barn i behov av stöd inkluderas och blir delaktiga i leken tillsammans med övriga barn i den pedagogiska verksamheten. Dessutom studeras hur förskollärare ser på dessa barn och tänker kring sitt förhållningssätt för att på bästa sätt ge det stöd som krävs för att alla barn ska känna sig delaktiga och inkluderade. Kinge (2015) lyfter vikten av att inta ett empatiskt förhållningssätt, som då innebär att förskolläraren riktar sin uppmärksamhet mot barnets uttryck och samtidigt är säker på att förstå uttrycket. Brodin och Lindstrand (2008) menar att verksamheten ska vara främjande för barnens utveckling men även ge pedagogiskt stöd och stimulans till de barnen som är i behov av det. Med utgångspunkt av Brodins och Lindstrands reflektioner, kan studien bidra till god kunskap som är av vikt för att öka delaktigheten bland barn i behov av stöd, i förskolan.

Enligt Skolverket (2016) bör förskollärare tillgodose alla barns olikheter i verksamheten samtidigt som Eriksson (2014) uttrycker att det råder brist på personal, kunskap samt tid som gör att det kan uppstå eventuella hinder i verksamheten för att pedagogerna ska kunna ge det stöd som barnen är i behov av.

1.1 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna empiriska studie är att genom intervjuer med förskollärare öka kunskapen om hur de arbetar med barn i behov av stöd för att främja deras delaktighet och inkludering i leken. För att fördjupa arbetet används följande frågor:

1. Hur ser förskollärarna på barn i behov av särskilt stöd?
2. Hur beskriver förskollärarna sitt arbete för att barn i behov av särskilt stöd ska bli delaktiga och inkluderade i barnens lek?
3. Hur anser förskollärarna att de bör förhålla sig i möten med barn i behov av särskilt stöd tillsammans med andra barn som inte har det behovet i leken?
4. Hur beskriver förskollärarna möjligt förändringsarbete gällande barn i behov av stöd i leken med andra barn?

2 Bakgrund

För att få en förståelse av hur förskollärare bör arbeta på ett professionellt sätt, är det centralt att beakta styrdokument och lagar inom förskolans verksamhet. Därmed är det av vikt att ha kunskap om vad lagar, styrdokument samt vad andra myndigheter skriver om inkluderingsarbetet kring barn i behov av stöd och deras rättigheter i förskolan.

2.1 Styrdokument för förskolans verksamhet

2.1.1 Läroplan för förskolan

Skolverket (2016) beskriver att förskolan vilar på en demokratisk grund där syftet med utbildningen i förskolan är till för att barn ska tillägna sig samt utveckla sina kunskaper och erfarenheter. Det pedagogiska arbetet utifrån läroplanen ska ge förutsättningar och främja samtliga barns utveckling och livslånga lärande. Förskolan har en betydelsefull uppgift vilket är att förankra och föra vidare vad respekt för mänskliga rättigheter innebär samt innebörden av demokratiska värderingar som samhället grundar sig på. Alla som är verksamma inom förskolan ska främja varje människas egenvärde och respekt för den gemensamma miljön. Skolverket beskriver även att ett etiskt förhållningssätt ska präglas inom verksamheten samt att rättvisa och jämställdhet ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten. De vuxnas förhållningssätt är av särskilt vikt eftersom de påverkar barns förståelse, hänsynstagande samt att visa aktning för de rättigheter och skyldigheter som ett samhälle med demokrati vilar på. Förskolans uppgift är även att stärka och uppmuntra barnen att känna medkänsla och inlevelse i andra människors situation.

Skolverket (2016) skriver att barnens lek är central och betydelsefull för deras utveckling och lärande där former av fantasi, inlevelse, kommunikation stimuleras i lekens lustfyllda lärande. I den skapande- och gestaltande leken kan barnen få möjlighet till att uttrycka och bearbeta upplevelser och känslor. Barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och engagemang är aspekter där kunskap kan komma till uttryck i olika former som exempelvis fakta, färdighet, förtroenhet och förståelse vilket samspelar med varandra. Förskolan är en mötesplats som är både social och kulturell, vilka stärker barnens förmågor och förbereder dem för ett liv i ett internationaliserat samhälle. Verksamheten ska bjuda in till lek och aktivitet där de inspireras till att utforska sin omvärld. De vuxna inom förskolan ska se varje barns möjlighet och engagera sig i samspelet både enskilt och i barngruppen. Genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, samtal och reflektion, kan barn söka och erövra kunskap. Förskolan kan arbeta med olika teman för att barnens lärande ska bli mångsidigt och

sammanhängande. I lärandet ska ett samspel finnas både mellan vuxna och barn, men även mellan barnen vilket innebär att barngruppen är en betydelsefull och aktiv del i deras utveckling och lärande (Skolverket, 2016). Skolverket menar vidare att förskollärare alltid ska stärka barnens tillit till sin egen förmåga och ta vara på deras vetgirighet. Barnen ska även få känna delaktighet och ansvar för de rättigheter som finns i ett samhälle med demokrati.

Förskolan ska främja barnens förmåga till att känna empati, omtanke och öppenhet för olikheter i människors olika uppfattningar. Barnen ska få stöd och möjlighet att inom förskolan reflektera och dela sina tankar om livsfrågor. En förskola ska utformas på olika sätt beroende på barnens behov vilket är förklaringen till att förskolans resurser inte alltid fördelas lika. Verksamheten ska däremot vara utformad och anpassad till alla barn i förskolan där de barn som har ett större behov av stöd och stimulans ska få detta med hänsyn till deras behov och förutsättningar för bästa möjliga utveckling. Förskollärarna ska ha förmågan att kunna förstå och samspela med barnet samt få vårdnadshavarnas tillit och förtroende så att deras barns vistelse i förskolan blir ett uppskattat stöd för barn i behov av särskilt stöd. En central aspekt inom förskolans verksamhet är att barnen ska få känna tillfredsställelse för att göra framsteg, bemästra svårigheter samt få uppleva att de är delaktiga och en tillgång i gruppen (Skolverket, 2016).

2.1.2 Allmänna råd -Förskolan

Enligt Skolverkets (2017) *allmänna råd* ska förskolechefen tillsammans med pedagogerna organisera och utforma verksamheten på ett visst sätt för att kunna bemöta de individuella behov som varje barn har. De ska även stödja de barn som har ett behov av särskilt stöd samt utvärdera och följa upp så att stödet blir lämpligt för sitt ändamål. Det är centralt att se över förskolans omgivningar för att ge anpassade utvecklingsmöjligheter och förutsättningar till att barnen ska kunna tillägna sig erfarenheter och kunskaper. Miljöns utformning är främst betydelsefull när det handlar om barn som är i behov av stöd i vardagen, då det anses vara olika faktorer som kan påverka individen, exempelvis uppdelning av rum, anpassat material och andra resurser. Skolverket menar dock att det kan vara svårt att tillgodose varje förskoleverksamhet med lika fördelning av resurser. Skolverket förtydligar vikten av ett hänsynstagande genom att tilldela resurser beroende på barnens behov och dess förutsättningar. Resursfördelningen kan därmed påverkas av inom vilket område förskolan finns i. Det ser exempelvis annorlunda ut för familjer som anses bo i mer socioekonomiskt utsatta områden. Där kan det vara av allra största vikt att se över behovet av antalet legitimerad personal samt hur barngruppens omfattning ser ut. Skolverket menar att förskolor av hög kvalitet ger goda möjligheter och förutsättningar till att bland annat reducera barns sociala problem. Förskolechefen och arbetslaget har tillsammans i uppgift att analysera och ansvara så att utbildningen bedrivs och utformas kontinuerligt i enlighet med läroplanens uppdrag. Därmed ska barn i behov av stöd särskilt beaktas på så vis att förskolans personal och dess omgivningar stimulerar, utmanar och stödjer även dessa barn. Behovet av stöttning ska ses som individuellt och ska anpassas. För något barn är behovet under en längre tid medan det är kortare för ett annat. Skolverket tydliggör även att barn som är i behov av stöd inte är bärande av problemet utan det är alltid situationsbundet. Barn påverkas på olika sätt i olika miljöer samt möten med andra människor. I vissa situationer under vardagen är en del barn mer eller mindre i behov av stöd och anpassning, medan de inte har likadant behov i en annan situation. Därmed har förskollärarna en betydelsefull uppgift att kontinuerligt vidareutveckla det systematiska kvalitetsarbetet för att ge goda och lämpliga förutsättningar till att *alla* barn ska bli inkluderade i verksamheten. Planering, uppföljning av arbetet samt reflektion och utvärdering är några av de centrala delarna för att förbättra ett systematiskt kvalitetsarbete inom förskolans verksamhet.

2.1.3 Skollagen

Skollagen (SFS 2010:800 8 kap. 7§ & 9§) beskriver att barn ska få den anpassning och det stöd som de är i behov av, vare sig det handlar om fysiska, psykiska skäl eller på grund av någon annan anledning är i behov av särskilt stöd under sin utveckling. Om det på något sätt framkommer att ett barn har ett särskilt behov av stöd, är det av vikt att förskolechefen ansvarar för att barnet får det stöd som behövs. Likaså ska barnets vårdnadshavare få möjlighet att medverka vid utformningen av de eventuella stödinsatserna.

Med utgångspunkt ur inledande bestämmelser i *Skollagen* (SFS 2010:800 1 kap. 4§) beskrivs utbildningen inom förskola och skola som betydelsefull för alla barn och elever. Bestämmelserna syftar till att utbildningen ska grunda sig på samhällets demokratiska värderingar samt på mänskliga rättigheter som innebär att utveckla ett ömsesidigt handlande och visa respekt gentemot sina medmänniskor. Anpassningar ska tillämpas för varje individ som är i behov av särskilt stöd så att de får jämlika förutsättningar och möjligheter att utvecklas. *Skollagen* (SFS 2010:800 1 kap. 10§) förtydligar vikten av att främja utbildningen utefter barnets bästa samt beroende på barnets ålder och mognad ska hans åsikter involveras och respekteras som kan vara betydande för dess utveckling. Om ett barn skulle vara i behov av specialpedagogiskt stöd är det förskollärares ansvar enligt *Skollagen* (SFS 2010:800 3 kap. 4§) att samråda med personal som besitter specialpedagogisk kompetens.

2.1.4 Barnkonventionen

Barnkonventionen (1998) är ett centralt styrdokument för barn i behov av särskilt stöd, där barn med en fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har rätt att växa upp till ett fullvärdigt och anständigt liv med värdighet. Där barnets självförtroende främjas och att möjligheter samt förutsättningar ges till att vara en aktiv och deltagande individ i det demokratiska samhälle som råder. I konventionsstaterna står det att barnet med funktionshinder har rätt till en särskild omvårdnad samt att de ansvariga för barnet får lämpliga resurser och bistånd för barnet. Konventionsstaterna har i uppgift att respektera och skydda varje barn från diskriminering på grund av barnets föräldrars verksamhet, ställning, åsikter eller tro.

2.1.5 Diskrimineringslagen

Enligt *diskrimineringslagen* (SFS 2008:567 1 kap. 1§) ska aktiva åtgärder införas i en verksamhet. Det är ett förebyggande och främjande arbete som motverkar diskriminering, verkar för lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, identitet eller uttryck, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller annan trosuppfattning. Utifrån *diskrimineringslagen* (SFS 2008:567 1 kap. 3§ till 5§) är lagen bindande. Därmed är det av oerhörd vikt (SFS 2008:567 1 kap. 4§) att verksamheten tillämpar de åtgärder som barnen med funktionsnedsättning är i behov av, på så vis att dessa barn får samma förutsättningar som övriga barn i förskolans verksamhet. I *diskrimineringslagen* (SFS 2008:567 1 kap. 5§) definieras vad som avses med begreppet funktionsnedsättning. Det innebär personer som har nedsatt förmåga av fysiska, psykiska svårigheter som antingen är biologiska eller som beror på varaktig skada eller sjukdom.

2.1.6 Skolinspektionen

Skolinspektionen (2017) förtydligar vikten av att läroplansarbetet bedrivs genom att varje barns utveckling och lärande ska följas upp och analyseras. Skolinspektionen redogör för att det är vanligt att förskolepedagoger tenderar att använda olika former av bedömningsmaterial

för att synliggöra barnens förmågor och brister. Skolinspektionen har därmed granskat förskolor och bedömde att barns utveckling och lärande inte ska bedömas på individnivå. Istället ska arbetet kring barnens utveckling och lärande vara övergripande för att se om verksamheten erbjuder barnen ett kunskapslärande som förändras med tiden. Detta skapar givetvis ett underlag som hjälper till att utveckla verksamheten för att kunna ge barnen de förutsättningar de behöver i sin utbildning. Det betydelsefulla är hur och varför bedömningarna utförs eftersom en felaktig eller bristfällig dokumentation kan leda till att barnets rättigheter inte uppnås. Därför behöver många förskolor förändra eller utveckla sitt arbete med dokumentering av barn som är i behov av särskilt stöd. Vid kartläggning, analys och dokumentering kan stora variationer uppstå beroende på hur granskningen går till vid uppföljning och utvärdering. Skolinspektionen menar att om uppföljning och utvärdering inte följs upp, kan förskolan inte analysera utveckling och lärande fullt ut för de barn som är i behov av särskilt stöd. Det leder då till att förskolan inte kan garantera att barnen går i den lärandeutveckling som är i riktning mot läroplanens mål.

2.1.7 Lärarförbundet

Lärarförbundet (2006) beskriver att det är pedagogernas uppgift att alltid sätta barnen i centrum, där barnen vägleds till de kunskaper som underlättar inför framtida levnadsval och prioriteringar. Barnen ska bemötas både som ett kollektiv och enskilda individer av pedagogerna, vilket är en balans i läraryrket. Pedagogerna har även i sitt yrke ansvar för att samtliga barn ska växa och öka sina kunskaper samt få det stöd de behöver. Barnen ska även utveckla sin personlighet och förmåga att utveckla ett kritiskt tänkande. Pedagogerna ska alltid bemöta barnen med respekt och skydda dem mot kränkning, skada och trakasserier. Barnen har rätt till stöd och inflytande i sin utbildning där de kan stärka sitt ansvarstagande i olika situationer som uppstår. Pedagogerna ska bedriva sitt arbete utifrån vetenskaplig och beprövad pedagogisk erfarenhet. Pedagogerna har även ett ansvar för att utveckla sina egna kunskaper och kompetenser för att kunna erbjuda barnen en bra undervisning.

2.2 Barns rättigheter ur ett samhälls- och socialt hållbarhetsperspektiv

2.2.1 Folkhälsomyndigheten

Folkhälsomyndigheten (2018-05-25) menar att förutsättningen för att ett samhälls- och socialt hållbarhetsperspektiv ska uppstå, är det av vikt att alla har en samsyn på ett välfärdssamhälle som ser till att alla människor får sina behov och rättigheter tillgodosedda. Den ska oberoende av personens kön, utbildning, social status, funktionsnedsättning, sexuell läggning, religion eller annan trosuppfattning, bidra till att alla människor inkluderas. Det är meningsfullt att anpassa förutsättningar utifrån de barn som har störst behov detta. Folkhälsomyndigheten menar vidare att anpassning är ett centralt arbete för att skapa jämlika förutsättningar för varje barns individuella behov för att öka inkludering i vårt demokratiska samhälle. Det är av vikt att arbeta för ett samhälle där alla människor anses ha lika stor betydande del. Folkhälsomyndigheten lyfter även att det krävs ökad kunskap och medvetenhet kring hur och var behovet uttrycks för att stärka individen. Utifrån verksamhetsnivå är det betydelsefullt att förskolechefer samt pedagoger är tydliga i sitt tillvägagångssätt för att skapa ett socialt hållbart arbete. Det innebär hur styrdokument och annan forskning som är centrala omsätts och realiseras i verksamheten för att skapa goda åtgärder, strategier och förutsättningar för barnen som är i behov av anpassat stöd. Därmed bör vuxna vara uppmärksammade på hur barn ger uttryck för sina behov samt hur dessa kan hanteras och följas upp och i sin tur vidareutvecklas för barnets bästa.

2.2.2 Specialpedagogiska skolmyndigheten

I *Specialpedagogiska skolmyndigheten*, SPSM (2015) beskrivs det att alla förskolebarn har rätt till en likvärdig utbildning. *Tillgänglighet, inkludering* och *delaktighet* är tre centrala begrepp som är avgörande för att skapa rätt förutsättningar i lärmiljön för barn som är i behov av stöd i förskolans verksamhet. En lärmiljö som är *tillgänglig* innebär att verksamheten skapar förutsättningar för lärande och hur det hänger ihop med verksamhetens sociala och fysiska miljöer. Verksamheten ska ständigt förbättra sin lärmiljö och skapa tillgängliga miljöer som möjliggör barnens delaktighet i sitt lärande, vilket även ger förutsättning för en inkluderande verksamhet. En lärmiljö som inte är tillgänglig skapar heller inte förutsättningar för delaktighet som är en central aspekt i gemenskapen och att få uttrycka sina åsikter. Innebörden av *delaktighet* inom förskolan innebär att främja barnens aktiva deltagande genom att skapa gemenskap och samhörighet bland barnen. Därmed handlar det även om att skapa en miljö där varje individ får framföra sin åsikt, visa intresse och engagemang samtidigt som acceptans och respekt tas på stort allvar. Genom att ta vara på den mångfald och olikheter som råder i förskolans verksamhet främjas inkluderingsarbetet. Det handlar om att skapa anpassade förutsättningar och organisera miljön på ett sådant sätt som främjar allas lika värde till en jämlik utbildning. Arbetet förutsätter därmed att pedagogerna i verksamheten har utvecklat förståelse samt goda kunskaper om hur barnen påverkas av den pedagogiska miljön samt hur miljön bör vidareutvecklas till det bättre. Specialpedagogiska skolmyndigheten beskriver även i lagar och rättigheter om att barnen har rätt till att få anpassningar och stöd efter sina behov för att utifrån sina egna förutsättningar kunna utvecklas så mycket som möjligt.

2.3 Vetenskaplig forskning och beprövad erfarenhet

Utformningen av förskolans- och skolans utbildning ska enligt Skollagen (SFS 2010:800 1 kap. 5§) grunda sig på vetenskaplig grund samt beprövad erfarenhet. Grander Berglund och Wolf (2014) redogör för att arbetet i förskolans verksamhet ska baseras på forskning och beprövad erfarenhet. Mycket tyder redan på att arbetet bedrivs utifrån en beprövad erfarenhet då förskollärare främst talar om sina och andras personlighetsdrag som anses vara betydelsefulla i arbetet och att arbetet som utförs sker som tyst kunskap. Grander Berglund och Wolf menar att arbetet därmed utförs utan att personalen reflekterar i anknytning till vetenskaplig forskning. Det är av vikt för förskollärares yrkesprofession att använda sig av både vetenskaplig kunskap samt beprövat arbete för att stärka sin roll som förskollärare. Arbetslaget kan tillsammans med hjälp av främst forskning diskutera hur saker och ting ligger till grund för hur arbetet kan utföras i förskolan. Genom gemensamma diskussioner och reflektioner kan det leda till att bli uppmärksammat på olika sätt för att vidareutveckla arbetet, samtidigt som arbetslagets arbetssätt därmed kan bli ännu mer övertygande.

Hejlskov Elvén och Edfelt (2017) lyfter begreppet professionalisering inom det pedagogiska arbetet i förskolans verksamhet. Enligt Hejlskov Elvén och Edfelt handlar professionsarbetet om en längre tids process för att ta reda på de ”problem” som kan uppstå i verksamheten. Arbetet syftar således inte till att utse någon syndabock som har gjort rätt eller fel. Därmed är det av vikt att förflytta fokus från individen till metoden. Det centrala inom en professionalisering är att hitta och utgå från metoder som anses vara mer relevanta och anpassade för det systematiska kvalitetsarbetet. Vilket dessutom är av vikt för att utforma beredskap för medvetenhet om hur pedagogerna skulle kunna gå tillväga vid nästa tillfälle om det skulle inträffa en liknande situation. Enligt Engdahl och Ärlemalm-Hagsér (2015) innebär det inom yrkesprofessionen att kunna sätta sig in i olika perspektiv och teorier för att förhålla

sig kritiskt gentemot dessa i förhållande till arbetet och reflektera över vad som anses vara mest lämpligt för barnens utveckling.

3 Tidigare forskning

Syftet med studien är att öka kunskapen om hur förskollärare kan arbeta med barn i behov av stöd och främja deras delaktighet och inkludering i barnens lek. Denna del syftar till att ge en inblick i hur forskare tidigare har skrivit om *barn i behov av stöd*, samt i *förhållande till lek* och *delaktighet* samt *inkludering*. Forskningen tar även upp olika aspekter kring förskollärares förhållningssätt.

3.1 Synsätt på barn i behov av stöd

Siljehag (2007) skriver om olika synsätt på barn i behov av stöd. I Siljehags doktorsavhandling samarbetar hon med en specialpedagogisk påbyggnadsutbildning. Vilket är en deltagarorienterad forskningsansats där Siljehag förde samtal och intervjuer med 14 verksamma förskollärare och en verksam fritidspedagog.

Ett problematiskt synsätt är att fokus läggs på barnets önskade beteende. Då placeras det önskade beteendet hos individen genom en så kallad kategoriseringsprocess, där olika stödåtgärder finns att tillämpa vid behov. En sådan stödåtgärd är exempelvis att ta in en annan profession såsom en specialpedagog (Siljehag, 2007). Detta förefaller vara vanligare på förskolor och skolor som har utbildad personal, vilka enligt Siljehag har blivit vanligare. Det kan leda till konsekvenser som handlar om att personal gärna vill komma fram till någon diagnos som kan vara bärande av barnets ”problem” (Siljehag, 2007). Detta kan i sin tur leda till att personal utför generella stödinsatser som ska vara samma och gälla för varje barn. I detta sammanhang förtydligar Siljehag vikten av läroplanens intentioner, det vill säga att skapa individuella förutsättningar och anpassningar som anses vara lämpliga för det enskilda barnet.

De resultat som blir synliga i Siljehags (2007) avhandlingen handlar till stor del om vuxnas sätt att se på barn i behov av stöd. Ett kompensatoriskt arbete beskrivs som syftar till att ge *alla* barn jämlika förutsättningar. Resultaten visar att det är svårt att veta hur förskollärare ska tillämpa sina pedagogiska metoder och kunskaper i praktiken då verksamma pedagoger inte alltid delar samma syn över människors lika värde. Därmed visar resultatet hur betydelsefullt det är att personalen reflekterar och problematiserar innebörden av exempelvis värdegrundsarbetet och människors lika värde. Det är nödvändigt för att utveckla en gemensam grundsyn i arbetslaget för att på bästa sätt kunna bedriva arbetet vidare. Siljehags lyfter även att barn i svårigheter påverkas av miljön som antingen utgör möjligheter eller hinder. Det handlar vidare om vikten av att förskollärare måste bli medvetna om vad som utgör hinder och möjligheter genom att vara lyhörda och lära känna barnen i sin omgivning. Siljehag förtydligar vikten av att personal är närvarande och att barnen etablerar ömsesidig kontakt för att förstå varandra. Kartläggning och kommunikation i arbetslaget är centrala delar för att utveckla och utvärdera arbetet i verksamheten. Personalen bör säkerhetsställa hur de rent praktiskt går tillväga vilket har betydelse för framtidsarbetet. De förutsättningar som krävs för att vidareutveckla arbetet framåt är att genom reflektion bli medveten om sociala- och kulturella handlingar och värderingar för att belysa ens förväntningar och eventuella konsekvenser utifrån sitt genomförande.

I Akalın, Demir, Sucuoğlu, Bakkaloğlu, och İşcen (2014) turkiska studie fokuserar de på förskolans inkluderingsarbete av barn i behov av stöd. Akalın et al. menar att antalet av dessa barn ökar varje år i förskolan. I förskolan ställs förskollärare inför en stor uppgift för att främja barns lärande. Det är av vikt att beakta barn som är i behov av stöd eftersom det råder en mångkulturell verksamhet där många olika förmågor ska tillgodoses. Förskollärares närvaro anses centralt när det handlar om att inkludera alla barn i verksamheten. Den empiriska studien genomfördes med hjälp av intervjuer, vid första omgången intervjuades 40 lärare och vid andra omgången var det fyra.

Resultatet i studien visar att lärare är i behov av att få fler erfarenheter samt kunskaper för att kunna göra bedömningar, främst av barn i svårigheter. Det som också blev synligt är en önskan om att det finns färdiga individuella utbildningsprogram som är anpassade utifrån läroplanen för att på bästa möjliga sätt hantera ”problem” som uppkommer. Det anses vara av betydelse för att förbättra inkludering i förskolan. Barn i behov av stöd bör få erfara och uppleva meningsfulla samt positiva attityder och upplevelser i förskolans verksamhet (Akalın et al., 2014).

I Lundqvists (2016) doktorsavhandling redogörs det betydelsefulla ansvaret i förskolans verksamhet som innebär att utveckla barnen redan vid tidig ålder för barn med och utan behov av särskilt stöd. Barnen ska förberedas för ett aktivt deltagande i samhället genom lek och lärande, vilket är anledningen till att denna utvecklingsprocess ska ske i början av förskoletiden. I barnens synpunkter har fokus lagts på vad de gillar och ogillar med de tidiga skolåren. Uppgifterna i Lundqvist undersökning samlades in genom ritningar och intervjuer som visade vad barnen hade för uppfattning om deras miljö. Därmed var det sammanlagt 56 barn som deltog i avhandlingen varav 16 hade något behov av särskilt stöd.

Resultatet i Lundqvist (2016) studie visade att behovet av stöd för de barn som hade särskilda behov varierade från ett visst behov, till högre behov och ett mycket högt behov. Ett barn med ett visst behov lärde sig de flesta rutinerna, aktiviteterna och leken utan någon form av hjälp. Barnet med ett större behov av stöd klarade också de flesta aktiviteterna helt själv, men behövde däremot mycket hjälp av en lärare för att leka med kamrater. Barnet med störst behov av stöd behövde mycket hjälp av en lärare i både aktiviteter, lekar och andra rutiner för att kunna delta och lära, men behövde även mycket stöd i ätandet, rörelse, orientering och lära sig självomsorg. Barnen behövde en känsla av tillhörighet bland kamrater och möjlighet till kreativ lek och tänkande oavsett om de hade speciella behov eller inte, men i det stora hela var barnen mer positiva än negativa av den tidiga förskoleåldern.

I Gal, Schreur och Engel-Jegers (2010) studie granskades lärares inställning till inkludering av barn som har funktionshinder samt hur dessa barnen blev påverkade av lärarnas personliga egenskaper. Deltagarna i studien var 62 förskollärare som medverkade i en workshop vid det kliniska laboratoriet vid universitetet i Haifa i norra Israel där målet var att öka lärarnas medvetenhet om barn med särskilda behov.

Resultatet av Gal, Schreur och Engel-Jegers (2010) visar att lärares attityder överlag är positiva gentemot barn som har en funktionsnedsättning. Det visar samtidigt att det förekommer negativa attityder främst bland lärare som har längre arbetserfarenhet samt tillhörande den äldre generationen. Vidare synliggör Gal, Schreur och Engel-Jegers att de äldre lärarna hade en mindre positiv inställning till dessa barn där de ansåg att barn med funktionshinder var mindre vänliga än andra barn. Andra anledningar till lärarnas negativa attityder till undervisning av barn med funktionshinder var arbetsförhållandena där dessa barn

ansågs vara svårare att lära ut kunskap till än barn utan funktionsnedsättning. Resultatet var även relaterat till vilken koppling lärarna hade till barn med funktionshinder sedan tidigare. Lärare med erfarenhet av funktionshindrade barn i sin närmiljö var mer positivt inställda än de som inte hade tidigare erfarenhet av dessa.

3.2 Lek i förskolan

I Tullgrens (2004) doktorsavhandling på lärarutbildningen vid Malmös högskola, beskrivs leken utifrån Barnstugeutredningen som innebar att leken följde barnens utvecklingsstadier där vuxna inte skulle delta i leken. Efter Barnstugeutredningen kom pedagogiska program. Leka, arbeta och lärande var de begrepp som blev centrala där barnen förväntades att lära sig genom att leka och arbeta. Tolkningen av lek är i nutid knutet till det som beskrivs utifrån förskolans läroplan, leken bör vara fri från vuxna. Metoden som användes i Tullgrens avhandling var videoobservation som skedde av sjuttiofem barn, i åldrarna fyra och sex år. Även 15 pedagoger observerades, då de närvarade vid vissa lektillfällen. I studien fokuseras det på tre förskolor, varav fyra barngrupper i åldrarna fyra till sex år. Vid barnintervjuerna var det trettio stycken som intervjuades. De femton pedagogerna som intervjuades hade huvudansvaret för den pedagogiska delen.

De centrala resultaten som Tullgren (2004) lyfter är att barn förväntas att leka varierande lekar där barnen ses som aktiva aktörer, där fantasi och kreativitet är betydelsefulla för dem. Med en närvarande pedagog ges förutsättningarna till att ge barnen en hjälpande hand samt vägledning vid behov. Samtidigt blir det synligt att även pedagogernas ansvar innebär att vara kreativa och fantasirika för att locka till lek och aktivt deltagande bland barnen. I barnens lek blir det också ett sätt att öva och utveckla sin sociala kompetens, hur kommunikationen bör vara i förhållande till varandra. Resultatet visar att leken är en utvecklingsprocess som också är av vikt för alla barn där ömsesidig förståelse utvecklas, för ett givande och tagande. Det är grundläggande förutsättningar för att barnen utvecklar respekt och hänsyn för mänskliga normer som råder i våra omgivningar.

Utifrån Tullgrens (2004) avhandling blir det synligt att pedagogernas närvarande i barns lek kan medföra fler möjligheter och nya öppningar av leken. Det betraktas som ett pedagogiskt redskap där barnen ska stödjas och utvecklas i deras lek och läroprocesser. Tullgren menar vidare vikten av att pedagoger tar vara på möjligheterna att vara närvarande i barns lekar för att lära känna och få förståelse för varje individ. Sådana situationer öppnar upp möjligheter för vuxna att få förståelse för barns perspektiv, vilket kan ske genom att pedagoger ställer frågor, är lyhörda och observanta inför barnens föreställningsvärld.

Via Göteborgs Universitet skrevs Johanssons och Pramling Samuelssons (2006) monografi med fokus på barns och lärares möten i förskolans verksamhet. Metoden som användes i monografien var intervjuer och videoobservationer där deltagarna var totalt 19 lärare. Det var även 114 barn som var i åldrarna ett till nio år. Det var endast de äldsta barnen som intervjuades. Observationerna skedde med alla barn både i förskola, förskoleklass, grundskola samt fritidshem. Resultaten som synliggjordes Johanssons och Pramling Samuelssons monografi är att leken är ett sätt att främja barns uttryckssätt och meningsskapande. Samspel sker alltid på lika villkor med hjälp av språk- och kroppsliga handlingar. Det kan medföra att spelregler förändras och att barnen antingen inkluderas eller exkluderas genom lekens gång beroende på om de är jämbördiga i sitt sätt att leka eller inte. Social- och kommunikativ kompetens är enligt Johansson och Pramling Samuelsson grundläggande förmågor som krävs för att kunna sätta sig in i andras perspektiv och förstå varandra. Genom åren har forskning

visat att förskollärare bör vara närvarande och stötta barnen i deras leksituationer utan att förstöra den.

I Tellgrens (2004) licentiatavhandling via Örebro Universitet användes etnografi som metodval. Genom användning av videokamera fördes observationer av barnens samspel, fältanteckningar och samtal användes också. Det var tre avdelningar med totalt 27 barn som var med vid videoobservationerna mellan åldrarna två till fem år. Det var sju vuxna som medverkade i studien.

De centrala resultaten som beskrivs av Tellgren (2004) handlar om att leken även här anses vara både viktig, lärande och god där normen är att samtliga barn ska leka enbart om lekens innehåll är lämplig för dess åldrar. Det har också blivit synligt att vuxna kan vara ett hinder för barnens lek där de sätter regler, avbryter leken samt bestämmer vilka barn som ska delta och inte. Vuxna kan vara med och styra leken på ett sätt som inte syns så tydligt men ändå är effektivt. Då regler ändras och omskapas bland barnen i leksituationer blir det ett sätt för vissa barn att ta på sig ansvaret och bestämma vem som ingår i leken på ett jämbördigt sätt i förhållande till de regler som utövas i just den kontexten där och då. Det innebär att vissa barn emellertid utövar makt för att "försvara" sin lek. Leken betraktas som något som kommer fram utifrån barnet själv, vilket är en nödvändighet för dess utveckling. När barn leker försöker de att hävda sig mot vuxenvärlden, vilket förklarar varför det är av vikt att de vuxna inte blandar sig in i barnens lek.

3.3 Delaktighet och inkludering

Melins (2013) doktorsavhandling via Stockholms Universitet redogör för att förskolan ska vara en inkluderande verksamhet, vilket innebär att barn med eller utan behov av stöd får möjligheten att vara delaktiga. I studien användes observation i form av fältanteckningar och samtal med nio pedagoger. Det var 16 barn som observerades. I Melins avhandling visar resultaten att barnen deltar i olika aktiviteter inom omsorgs-, undervisnings- och leksituationer. Melin förklarar även att det inte alltid har varit så. Barn i behov av särskilt stöd är ofta exkluderade från aktiviteter speciellt om man jämför med andra barn. Oftast anpassar förskolepersonalen aktiviteter efter barnens behov, vilket under normala omständigheter skulle innebära olika former av social exkludering från de andra barnens lekar. Generellt sett finns det ett mönster mellan dessa barn och exkludering, vilket innebär att barn i svårigheter exkluderas betydligt oftare än andra barn. Utifrån Melins avhandling blir det även synligt att barn i behov av särskilt stöd oftast har svårare att hantera sociala kontakter och reglera sina känslor.

Carlsson och Nilholm (2004) har skrivit en kunskapsöversikt om begreppsdiskussion om delaktighet och inkludering i en förskolekontext. Carlsson och Nilholm menar att inkludering uttrycks ofta i positiv bemärkelse vid möten med barn som anses vara i behov av stöd utan någon eftertanke av vad det faktiskt innebär. Inkludering bör diskuteras i relation till den demokratiska synen, då skola och förskola är en plats som ska utforma och passa alla barn och elever. En medförande risk som kan uppstå om begreppen förblir oproblematiserad kan vara att människor förväntas mena samma innebörd vid användningen av orden. Inkludering kan ses som ett dilemma då förskollärare ska arbeta för att ge det stöd som varje barn är i behov av. Carlsson och Nilholm menar att det samtidigt kan bli problematiskt om elevers behov särskiljs i olika sammanhang. Därmed är det av vikt att belysa vad barnet eventuellt exkluderas från vid situationer då barn separeras i vissa sammanhang på grund av olika skäl.

Carlsson och Nilholm (2004) förklarar begreppet utifrån svag respektive stark inkludering. Svag inkludering handlar om undantag och ett mer anpassat synsätt då inkludering inte är lämpligt för alla barn. Samtidigt är det processer som kräver tid. Svag inkludering kan exempelvis vara anpassad undervisning för barn som är i behov stöd eller särskola som går att välja. I motsatt mening råder stark inkludering, då alla barn har rätt till samma möjligheter till delaktighet och närvaro vid undervisning.

Fyssa, Vlachou och Avramidis (2014) beskriver hur integreringen av barn i behov av stöd i förskolans verksamhet har blivit allt vanligare i många länder där internationella konventioner arbetar för att bedriva detta vidare. Kampen för mänskliga rättigheter och utbildning i världen är en central aspekt. Grekland har nyligen infört att barn i svårigheter ska tillsammans med andra barn ingå i den "vanliga" förskolan. I studien gjord av Fyssa, Vlachou och Avramidis intervjuades totalt 77 pedagoger varav 32 av dem var specialpedagoger. Där syftet var att få förståelse för att integration och inkludering ses som betydelsefullt för av barn i behov av stöd. Forskarnas mål med undersökningen var att ta reda på hur lärarna underlättade barns engagemang och delaktighet i aktiviteter. Resultatet i studien blev att lärarna använde sig av integreringsperspektiv istället för ett inkluderande perspektiv. Mer än hälften av pedagogerna ansåg i studien att integration är en normal process där barn i svårigheter ska anpassa sig till den befintliga miljön vilket innebär att dessa barn ska anpassa sig efter kraven i verksamheten. Därmed ansåg pedagogerna behovet av att en speciallärare skulle ha ansvar för de barn som hade olika former av svårigheter. Barnen hade dessutom lägre engagemang i strukturerade aktiviteter och tillbringade mer tid till ensamlek. Undersökningen visade även att pedagogernas förväntningar på barn i behov av stöd var väldigt låga samt att den dagliga verksamheten var mest anpassad utefter de barn som inte var i behov av stöd.

3.4 Pedagogers förhållningssätt till barn i behov av stöd i lek

En norsk studie av Hillesøy (2016) genomfördes i tre olika förskolor i Norge där några barn var i behov av specialpedagogiskt stöd. Etnografi och videoobservationer var metoden för att samla in relevant data av pedagogerna i verksamheten och de barnen som var i behov av specialpedagogisk hjälp. Barnen var alla pojkar mellan ett till tre år gamla. Enligt Hillesøy medverkar inte barn i behov av särskilt stöd lika mycket i kamratrelationer i förskolan som andra barn utan behov av stöd. Vissa forskare menar att det är oerhört centralt med en lärares närvaro och stöd när de yngre barnen samspekar med varandra. Att exempelvis sätta in en specialpedagog i verksamheten kan vara mer effektivt för att förbättra kamratrelationer för barn som behöver särskild pedagogisk hjälp. Å andra sidan visar forskning att det finns förskollärare och specialpedagoger som både kan störa och hämma barnens interaktion med varandra genom att vara delaktiga i deras lek. Det är av vikt att vara medveten om hur ens handlingar kan begränsa samt underlätta barnens interaktioner. Det visar också att barn i behov av särskilt stöd oftast interagerar med andra barn på grund av att de har läraren som hjälper till. Hillesøy lyfter två skilda förhållningssätt som kan påverka barns möjlighet till att bli delaktiga, *narrow pattern* och *spacious pattern*. *Narrow pattern* innebär att lärarna upplevs som kontrollerande och att barnen inte får lika stor möjlighet till delaktighet, eftersom att vuxna anser sig veta bättre och har svårt för att barn har egna intentioner och viljor. *Spacious pattern* handlar om ett öppet förhållningssätt, där pedagoger bjuder in barnen till delaktighet och är aktiva tillsammans med förskolebarnen.

I Engdahls (2014) avhandling via Umeå Universitet, används etnografi som metod för att samla in data. Med hjälp av fältanteckningar, fotografier och samtal studerades tre olika förskolor. Det totala barnantalet vid de förskolorna var omkring 110 stycken som var mellan ett till fem år gamla. Intervjuer skedde med sex pedagoger. De resultat som blir synliga i

Engdahls studie är att förskollärare inte alltid har förmågan att släppa kontrollen, då barnen inte får något inflytande mer än i den fria leken. Detta kan bero på pedagogernas osäkerhet kring barns delaktighet. Pedagoger uttrycker att det kan bero på viljan av att främja barns behov och känslan av att själva bestämma över sin lek. Vilket kan bli problematiskt då pedagoger samtidigt uttrycker att de vill vara närvarande för att ha en god inblick och undvika exkludering bland barnen. Det pedagogiska förhållningssättet har betydelse för barns inflytande vilket dels innebär att inta barns perspektiv och följa upp på deras initiativ och använda sin emotionella närvaro, uttrycksförmåga samt lekfullhet. Samtidigt visar resultaten i studien att barnen i barngruppen hade god förmåga att utveckla förståelse samt respektera och visa hänsyn gentemot varandras önskemål och intentioner i leken. Barns tillträdesstrategier skedde i form av kroppsliga- och verbala försök för att träda in i pågående lekar. Engdahl lyfter även att barns försök till delaktighet i leken emellertid resulterar till exkludering. Det blev synligt i studien att några av barnen försökte osynliggöra barn i barngruppen för att exkludera de genom att sluta tala med hen eller låtsas som att barnet inte existerar. Engdahl menar vidare att det kan vara svårt att lägga märke till sådana situationer när pedagogerna inte alltid är närvarande. Resultat visar även hur pedagogers fulla närvaro är av vikt för att generellt främja barns delaktighet i leken. Det handlar om att pedagoger är uppmärksammande, lyhörda samt ska kunna tolka barnens verbala- och kroppsliga uttryck som de signalerar i verksamheten. För att på bästa sätt kunna ge så bra stöttning vid barnens sociala samspel med varandra.

I Nilholms (2005) vetenskapliga artikel via Örebro Universitet förklaras vikten av att förskollärare ska kunna hantera olikheter bland barnen i barngruppen. Genom en kvalitativ urskiljning belyses två centrala synsätt inom specialpedagogiken. Det första förhållningssättet är det traditionella synsättet som tar sin utgångspunkt i medicin och psykologi, det vill säga ett individualistiskt perspektiv. Här ses individen själv vara bärande av sina svårigheter. Nilholm förtydligar att mycket tyder på att diagnoser ställs för att veta vilka resurser som bör tillämpas för individen. Författaren kopplar det till ett kategoriskt perspektiv, vilket anses vara avgörande för att uppmärksamma barnets svagare sidor för att främja dess förutsättningar till att delta i utbildning. I många av fallen tillämpas en annan profession som med hjälp av sin specialisering föreslår hur olika metoder kan anpassas till individen. Det andra förhållningssättet framhävs i sociala sammanhang, ett alternativt perspektiv. Inom detta perspektiv är verksamhetens miljö det centrala som framkallar ”problem” hos individen. Detta kan föras samman med ett relationellt perspektiv. Inom ett relationellt synsätt riktas kritik mot ett kategoriskt perspektiv, då man inte vill fokusera på olika diagnostiseringar. Utan uppmärksamheten riktas mot olika faktorer i omgivningen som kan ligga till grund för ”problemet”. Därmed lyfter Nilholm vikten av att öka medvetenhet om vilket förhållningssätt som pedagoger intar i mötet med barnen. Eftersom det kan få eventuella konsekvenser beroende på om pedagogen intar ett traditionellt- respektive alternativt förhållningssätt. Samtidigt bör ett kritiskt förhållningssätt intas och reflekteras över hur inkludering och delaktighet ser ut för alla barn i den ”normala” verksamhet som råder. Nilholm lyfter ett tredje perspektiv, som sätter perspektiven i relation till dilemman som kan uppstå. I ett dilemma perspektiv är det centralt att ta hänsyn till varje individuell situation. Därmed bör pedagoger reflektera över etiska och demokratiska principer för hur varje individuell situation ska hanteras och ageras på bästa möjliga sätt utifrån ett traditionellt- eller ett alternativt synsätt. Utifrån Nilholms forskning tyder mycket på att det traditionella perspektivet fortfarande har en mer framträdande del inom specialpedagogiken. Det är därmed av vikt att föra diskussioner mellan vetenskaplig forskning och beprövad erfarenhet ur ett dilemmaperspektiv, då förskolans verksamhet är komplex. Från situation till situation förtydligar Nilholm att pedagogiska ställningstaganden bör varieras eftersom de inte alltid är

anpassningsbara.

4 Teoretiska utgångspunkter

Studien kommer att utgå från en fenomenologisk livsvärldsansats som syftar till att studera den faktiska världen genom studier av uppfattningar och erfarenheter. Genom fenomenologi kan vi studera skillnaden mellan vad något är och hur det uppfattas med hjälp av empirisk studie och insamlad data. Fenomenologi är en teori som vi upplever är relevant när vi analyserar och bearbetar insamlad data. Metoden hjälper till att förtydliga det som har skett samt hur det har gått till så att forskaren kan komma fram till ett resultat inom sina studier (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013). Enligt Johansson (2012) handlar fenomenologi om att intressera sig och ta fasta på människors egna livsvärldar eftersom vi människor utvecklas och lär genom att kroppsligt få erfara nya upplevelser över tid.

Studiens övergripande syfte är att öka kunskapen om hur förskollärare kan arbeta med barn i behov av stöd för att främja deras inkludering och delaktighet i barnens lek. Vid detta avsnitt redogörs relevanta teoretiska begrepp som är användbara för att få en fördjupad förståelse av forskares olika perspektiv på *lek*, *delaktighet* och *inkludering*. Det ges även en överblick om vad barns *sociala kompetens* innebär i relation till barn i behov av stöd. Samt vad det innebär att förskollärare använder sig av ett relationellt- respektive kategoriskt förhållningssätt i möten med barn i behov av stöd.

4.1 Perspektiv på lek

Brodin och Lindstrand (2008) redogör för att lek ses som en betydelsefull del i barnets personliga utveckling. Leken i sig betraktas som barnens egendom, det vill säga det är främst där de får möjlighet, med utgångspunkt av sina egna förutsättningar att påverka och prova sin auktoritet. Brodin och Lindstrand definierar barns lek som lustfylld, självvald, återkommande och förväntansfull. Leken skiljer sig beroende på var barnen växer upp eftersom de påverkas och styrs av sociala och kulturella kontexter. Enligt Brodin och Lindstrand är det vanligt att personal bortser från lekens möjligheter till att inkludera barn som har nedsatta funktioner eftersom att personal vill ”träna” deras förmågor på mer kompetent tillvägagångssätt. Däremot är lekens värde precis lika central för utveckling av barn i behov av stöd. Barnens lek möjliggör att på ett lustfyllt sätt öva på känslomässiga, sociala och motoriska förmågor, samt perceptuella och intellektuella förmågor. Med barn i svårigheter är det särskilt betydelsefullt att personal är närvarande samt utvecklar barnens förmågor i form av kontinuerliga repetitioner så att förståelse successivt utvecklas hos individen. Brodin och Lindstrand (2008) lyfter även användningen av ett barnperspektiv och barns perspektiv i relation till barns lek då perspektiven är beroende av varandra. Ur ett barnperspektiv blir vuxnas reflektioner och tolkningar utifrån sina egna erfarenheter synliga. Genom detta utifrånperspektiv, blir det ett sätt att försöka förstå vad som anses vara det bästa för de barnen vuxna möter i sin omvärld. Ur barns perspektiv är vuxna lyhörda över det barnen säger och ger uttryck för i deras lek. Inom detta perspektiv ges barnen möjlighet till inflytande över sin egna tillvaro i leken.

Tullgren (2004) föreskriver två synsätt i beskrivningar av lek vilket är kommunikationsteorin utvecklat av Batesons och det kulturhistoriska perspektivet utvecklat av Vygotskij. Det första perspektivet är att leken är en lek och inte på allvar endast om de inblandade är överens om att de leker vilket då signaleras genom kroppsspråk och mimik. I leken ska barnen förstå att här kan handlingar utföras som inte har någon betydelse förutom i leken exempelvis om barnen leker tjuv och polis så betyder det inte att de är det i verkligheten, barnen skickar

metakommunikativa signaler till varandra undermedvetet att detta är en lek. Tullgren föreskriver att Vygotskij grundat den sociokulturella teorin som också innehåller en lekteori där leken betraktas som en central del i barnens aktiviteter för en utveckling av deras medvetande om världen. Enligt Tullgren menar Vygotskij att i leken kan barnet vara modig och stor, det vill säga att leken ses som en önskeuppfyllelse. Det kan exempelvis handla om att låta fantasin ta över där barnet kan vara exakt vem eller vad som helst. Barnen kan i leken dramatisera de upplevelser de har haft och förverkliga det i sina lekar vilket är källan till utveckling, i detta perspektiv spelar kontexten stor roll. Det andra perspektivet handlar om miljön som barnen leker i, vilket har en betydelse för barnet där barngruppen och omgivningen är i behov av varandra. Tullgren beskriver även i perspektivet att leken är grundläggande för kulturen, en meningsfull kulturell aktivitet, där fokus läggs på vad lek är och inte varför barn leker och vilken betydelse den har för de som leker.

Tullgren (2004) menar vidare att forskning inom Skandinavien har delvis handlat om två områden, lekens potential för barnens utveckling och lärande och utifrån pedagogers närvaro och frånvaro i leken samt vilken roll pedagogerna bör ha. Det första området förklarar lekens betydelsefulla roll i barnens liv där pedagoger aktivt ska närvara och hjälpa barnen att utveckla sina lekar. Lek ses som en väg till utveckling och lärande, vilket Tullgren har kritiserat. Tullgren nämner även att barnens lek inte alltid är rationella och att alla lekar inte har någon nytta för barnen. Här anser han att lekar som är kaotiska och irrationell bidrar inte till lärande och utveckling. Barns perspektiv på lek är det andra området som det har forskats om inom Skandinavien. Där barnen berättar om lekarna de lekt och vad de har inneburit och innehållit. Barnen menar att pedagogerna avbryter deras lek och sätter regler som barnen inte vill ha. Genom dokumentation med hjälp av videokamera kan pedagoger studera leken ur barns perspektiv där leken analyseras och ger en bild av vad den kan ha för betydelse för barnen. Enligt Lillemyr (2013) har olika perspektiv på barnet och leken dykt upp under en längre tidsperiod, exempelvis det värdelösa barnet ansågs vara oönskat och att leken inte hade någon betydelse för barnet. Det nyttiga barnet var ett annat perspektiv, där barnet nyttjades i arbetet och därför inte hade så mycket tid över till lek. Det farliga barnet var ett perspektiv, där leken ansågs vara något farligt och syndigt. Utifrån ett positivt synsätt på barn, ansågs de vara kloka, där användningen av fantasin präglades, för att hitta lösningar på problem. Därmed ansågs leken vara nyttig och betydelsefull för barnen utifrån ett vuxenperspektiv. Med barn som aktörer blev de tagna på allvar av de vuxna, med detta perspektiv berikade sig barnen med kunskaper i leken vilket vidgar möjligheten att medverka i olika lekaktiviteter som kan pågå i deras omgivning.

4.2 Delaktighet och inkludering i en förskolekontext

Dolk (2013) anser att delaktighet är ett begrepp med olika definitioner. Inom pedagogiska sammanhang kopplas det främst till barns tillträde, vilket är kopplat till inkludering i exempelvis lek. Det är av vikt att barnen får möjlighet att bestämma och göra sina röster hörda. Enligt Dolk handlar delaktighet om ett slags erkännande där människor ingår i mänskliga relationer samt att bli inkluderad eller att ens närvaro syns och tas på allvar. Melin (2013) beskriver delaktighet utifrån ett individuellt perspektiv som kopplas till individens funktionsförmåga och krav som omgivningen ställer. Individuell delaktighet handlar om att utveckla tillit till sin självkänsla, etablera relationer, medverka och ingå i olika aktiviteter samt självbestämmande. Det är centralt att det finns förutsättningar för ett aktivt deltagande tillsammans med andra, det vill säga sociala processer. Brodin och Lindstrand (2014) beskriver tre betydelsefulla faktorer som ska finnas tillgängliga i en lekmiljö för att den ska vara inkluderande, dessa faktorer är tillgänglighet, aktivitet och variation. Många lekmiljöer

är redan tillgängliga, men detta räcker inte för en inkluderande lekmiljö. Därför är det av vikt att lekmiljön även är varierande, på så sätt får barnen möjlighet att välja aktivitet. Detta innebär att om ett barn är i behov av stöd, har barnet möjlighet att välja aktivitet som passar hen. Barn i svårigheter ska även känna att de kan engagera sig i samma lekar och aktiviteter som sina kamrater. Brodin och Lindstrand beskriver vidare att barn som är i behov av stöd ofta vill delta i många aktiviteter, men att de ibland inte kan detta på grund av eventuella svårigheter. Även för dessa barn är lekarna med kamraterna väldigt betydelsefulla, men kan upplevas som svåra eftersom det kan vara eventuella hinder beroende på vilket stöd barnet är i behov av. Det kan därmed vara en förklaring till varför barn i behov av stöd ofta tenderar att leka med antingen vuxna eller med sig själva.

I en inkluderande förskoleverksamhet poängterar Persson (2013) att förskollärare bör förbereda samt synliggöra barns variation av olikheter. Det kan vara en grundläggande förutsättning för att det ska kunna uppstå en bättre acceptans och ömsesidig förståelse för varandra i barngruppen. Det är betydelsefullt att pedagoger har utvecklat grundkompetens för att kunna bemöta de utmaningar som kan förekomma i förskolans verksamhet. Vidare menar Persson att pedagoger ska visa engagemang och intresse samt utveckla en variation av förståelse för barn som anses ha olika typer av svårigheter. Det talas om en verksamhet för alla, där alla barn både med och utan svårigheter ska inkluderas. Persson förtydligar därmed att pedagoger bör ha goda kunskaper och erfarenheter om vad det kan ha för påverkan för det individuella barnet att bli inkluderad. Vidare menar Persson att det centrala handlar om att förutse eventuella konsekvenser som kan bli genom att inkludera barn i behov av stöd. Det beror helt på vem det är, vilka svårigheter individen har i olika miljöer som barnet vistas i. Likväl är det av vikt att pedagoger reflekterar och har god överblick över hur inkluderingsarbetet kan gynna dessa barn.

Enligt Eriksson (2014) bör barn få känna delaktighet eftersom det stärker deras självkänsla samt att de får känslan av att de får göra sina röster hörda, att synas samt att någon intresserar sig för deras uttryck och åsikter. Eriksson menar att det är de vuxna som skapar förutsättningar för barnens delaktighet i förskolan, vilket innebär att barnens delaktighet är de vuxnas ansvar. För att barn ska kunna få möjlighet att vara delaktiga ska de vuxna inta barns perspektiv, detta innebär kort att de vuxna ska se världen ur barns ögon. De vuxna ska kunna förstå och tolka barnens agerande, vilket de gör genom engagemang och lyhördhet. Förutsättningen för att barn ska få inflytande är att de kan vara delaktiga, det är därför de vuxna alltid ska ta barn på allvar. Eriksson beskriver vidare hur förskollärare ska främja delaktigheten i förskolan, där förhållningssätt i arbetslaget är en central faktor men även tolka barns handlingar, intentioner, och avsikter med det de gör. Förskollärarna ska även ha ett möjlighetsinriktat förhållningssätt samt vara observanta och uppmärksamma på barnen. Ett annat villkor för att barnen ska kunna vara delaktiga är att pedagogerna på förskolan ger barnen olika alternativ att välja mellan, det kan exempelvis vara att barnen får välja mellan ett antal lekar som passar in vid den stunden. Delaktigheten har en betydelsefull roll för barnen men det finns begränsningar som till exempel informella strukturer, vilket begränsar barnens delaktighet. Barnen kan inte alltid styra inom förskolan eftersom vissa regler och ramar måste följas av förskollärarna, detta kan exempelvis vara regler personalen själva har satt och följer. I ett vuxenperspektiv är det de vuxna som bestämmer i det stora hela, men att personalen ändå låter barnen styra till viss del på förskolan. Andra hinder eller begränsningar för barnens delaktighet är förskolans rutiner, såsom samling, måltider, vila eller påklädning kan hindra barnen att vara delaktiga och bestämmande över förskolan. Ett annat stort hinder för barnens delaktighet är på organisationsnivå där tids-, personal- och resursbrist samt de stora barngrupperna begränsar personalen att låta barnen vara mer delaktiga.

Stigendal (2004) beskriver att utanförskap är ett allvarligt samhällsproblem, där begreppet innebär att hamna utanför ett sammanhang av sociala relationer exempelvis barn som hamnar utanför i form av att de blir utestängda från en barngrupp. Orsaken till utanförskap är många, bland annat kan det vara att personen själv inte vill vara med på grund av en bristande tillit till de andra eller att barnet inte förstår de andra. Utanförskap kan även bero på att barnet blir avsiktligt utestängd från de andra på grund av en mängd olika anledningar exempelvis språket eller barn med någon form av funktionsnedsättning. Motsats till utanförskap är att befinna sig innanför gränserna, att vara delaktig innebär att synas, höras och vara med och ta olika beslut, delaktigheten uppstår genom sociala relationer.

4.3 Social kompetens

Lillvist (2014) beskriver social kompetens med många olika definitioner, vilket allt oftare förekommer inom förskolevärlden. Social kompetens utgör allt från ett moraliskt och socialt beteende, nyfikenhet och äventyrlust till väldigt god kommunikationsförmåga, men har samtidigt förmågan att utveckla barnens fin- och grovmotoriska förmåga. Lillvist förtydligar att social kompetens fokuserar på de sociala färdigheter barnen har, hur de når sina sociala mål samt att kunna upprätthålla relationer till andra barn vilket innefattar att kunna göra lämpliga sociala bedömningar. Författaren redogör för två andra begrepp som är nära sammankopplade till social kompetens är engagemang och delaktighet. Lillvist anser att barn som är i behov av särskilt stöd kan ofta ha svårigheter att samspela med andra barn samt att de oftare blir exkluderade i leken. Detta anses bero på att de inte förstår sig på de andra barnens kommunikation eller lekar. Lillvist betonar att om dessa barn får tillgång till leken får de oftast underordnade roller. Större andelen av barn i behov av stöd har oftast inga särskilda funktionshinder utan de har oftast svårigheter att knyta kontakt med andra barn eller saknar den sociala kompetensen, dessa barn befinner sig i gråzonen. Lillvist anser att förskolepersonalen bör uppmärksamma barns sociala kompetens samt främja den tillsammans med hemmet, på så vis att barnet ska kunna utveckla sin kompetens och ta en plats i samhället. Författaren menar vidare att barn som inte blir accepterade av andra barn använder sig av ineffektiva samspeletsstrategier och ser sig själva som inkompetenta, tvärtom barn med social kompetens där de ser positivt på sin omgivning vilket leder till att barnen själva också agerar på ett positivt sätt.

Enligt Brodin och Lindstrand (2008) är det främst den sociala kompetensen som ligger till grund för utanförskapen och inte funktionshindret i sig. Det sociala samspelet hänger ihop med den sociala kompetensen där kommunikationen är av vikt för barnen i förskolan för deras utveckling där tankar, känslor och erfarenheter är en del av kommunikationen som barnen kan dela med varandra.

Luttrupp (2008) menar likaså att barn med svårigheter ofta har svårt att få kontakt med kamrater i sin omgivning. Förklaringen till detta är att de flesta barn med någon form av svårigheter har svårt för att knyta kontakt med andra barn, vilket förklarar varför de många gånger umgås med vuxna. De har ett stort behov av stöd av vuxna och från sin omgivning för att kunna vara delaktiga eller samspela med andra barn. Luttrupp beskriver vidare hur det kan vara problematiskt att påbörja, upprätthålla och avsluta samspel för barn med svårigheter, då det är den del dessa barn oftast har problem med. Författaren förtydligar att barn lär sig genom att leka och samspela med andra barn där de uttrycker sina tankar, erfarenheter och bearbetar sina problem. Barnen skapar relationer genom engagemang och kommunikation med andra barn då samspel uppstår. Luttrupp anser att barn i behov av stöd har ofta svårt med

kommunikation, då de har svårt att tyda de andra barnen eller att andra barn inte förstår sig på barn i svårigheter.

4.4 Relationellt- och kategoriskt perspektiv

Förskolepersonalen kan inom verksamheten ha olika förhållningssätt vid arbete med barn i behov av särskilt stöd. Antingen kan personalen dela upp arbetet för barnet så att hela personalgruppen är delaktiga vid stödet. Alternativt att enbart en resursperson arbetar med barnet hela tiden, detta är helt beroende på hur krävande barnet är samt hur personalens förutsättningar ser ut (Sandberg & Norling, 2014). Jakobsson och Lundgren (2013) lyfter vikten av vuxnas respekt inför det enskilda barnet som är i behov av stöd. Att det råder acceptans och förståelse hos alla vuxna som samverkar med barnet, om barnet möjligtvis knyter starkare band med en specifik vuxen i sin närhet. Välfungerande relationer är otroligt betydelsefullt i barnens uppväxt och utveckling. Johansson (2011) beskriver den pedagogiska atmosfären, som uppstår i det som skapas mellan barnen och de vuxna i ett pedagogiskt sammanhang. Vuxnas ansvar är att skapa en pedagogisk atmosfär där pedagogen har ett förhållningssätt som tillåter barnet att visa fram sina erfarenheter och livsvärld vilket är en central aspekt.

I Sverige används främst två synsätt inom specialpedagogiken, relationellt- och kategoriskt perspektiv (Aspelin, 2013). Relationer mellan människor är en central del inom det relationella perspektivet. Aspelin beskriver att detta perspektiv alltid består av minst tvåsidiga skildringar, det vill säga för att känna till vem den andra personen är måste man träffas. Göransson och Nilholm (2013) förtydligar det relationella perspektivet att förr i tiden var det av vikt att försöka anpassa elever till skolan, men idag finns det kännedom om att alla elever är olika därför sker anpassningar i skolan efter elevernas behov. Författarna beskriver även att barnen är olika vilket idag ses som en tillgång och inte ett hinder vilket gör att undervisningen på skolan ska anpassas efter varje barns särskilda krav och behov. Detta är ett exempel på en inkluderande skola där olikheter ses som berikande. Palla (2011) beskriver det relationella perspektivet som ett sätt att se barn i svårigheter där samspelet mellan aktörer spelar en betydande roll och specialpedagogik är i samspel med den övriga pedagogiska verksamheten. Enligt Aspelin (2013) lägger det relationella perspektivet stor vikt på det sociala samspelet där individens identitet och självbild skapas i ett möte med andra. Det är i möten mellan människor och den omgivande miljön svårigheter kan uppstå. Däremot menar Ahlberg, (2013), för att förstå en individs svårigheter behöver man se helheten utifrån fyra olika nivåer som är individ, grupp, organisation och samhälle. Haug (1998) anser att inom perspektivet handlar det om att vi människor är beroende och påverkas av varandra och att det inte går att utesluta relationer. Enligt Haug är samverkan och samvaro två centrala begrepp, det vill säga fokus läggs på det som inträffar i ett ömsesidigt sammanhang mellan olika relationer. Författaren menar även att det är förskollärares ansvar att bjuda in barnen till gemenskap och delaktighet för att utveckla relationer. Därmed är det av vikt att vara lyhörd för att ta sig an ett utomstående synsätt för att ge varje individ möjlighet till inkludering i dialogen. Göransson (2008) redogör även för att i det relationella perspektivet ses miljön som att ha en felaktig utformning vilket i sin tur är orsaken till de svårigheter som råder. Detta innebär att miljön måste anpassas efter individen en så kallad systemförändring och inte en individförändring. Göransson föreskriver även om hur en skola har flera olika dilemman att hantera där delaktighet och inkludering lyfts fram genom att diskutera detta i verksamheten, vilket benämns för dilemmaperspektivet.

Enligt Haug (1998) läggs det fokus på individens brister och redan identifierbar diagnos, som blir synliga i olika sammanhang inom det kategoriska perspektivet. Göransson (2008) menar

även att ett kompensatoriskt- och kategoriskt perspektiv fokuserar på individens svagheter där individen ska anpassa sig efter miljön, vilket kan ses som negativt eftersom det kan leda till utanförskap. Göransson och Nilholm (2013) anser att svenska skolor har oftast idag en blandning av samordnade specialundervisningar, exempelvis särskolan, specialskolan, särskilda undervisningsgrupper samt stöd till den ordinarie klassrumsundervisning vilket kopplas till det kategoriska perspektivet. Haug (1998) förtydligar att ett kategoriskt perspektiv innebär att tillämpa anpassningsbara resurser för att stärka upp de svagare egenskaperna hos individen. Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) förtydligar det centrala tankesättet kring de två skilda perspektiven. Utifrån ett kategoriskt synsätt omfattar det ”barn *med* svårigheter”. Till skillnad utifrån ett relationellt perspektiv där det handlar om ”barn *i* svårigheter”. Ett kategoriskt tillvägagångssätt talar mycket om att mäta individens utveckling mot en medicinsk-psykologisk utvecklingsmodell. Det blir då tydligt att stämma av vad som anses vara avvikande i förhållande till vad som är ”normalt”. Emanuelsson m.fl. menar att det kategoriska perspektivet ofta betonas med en negativ syn trots att det fortfarande används. Författarna förklarar vidare att styrdokument för förskola och skola hänvisar till användningen av en relationell anpassning.

5 Metod

Studien syftar till att undersöka och utveckla kunskaper om hur utbildade förskollärare beskriver sitt arbete med barn i behov av stöd för att inkludering och delaktighet ska främjas i leken. Metodvalen styrs av det som undersöks, det vill säga att undersökaren bör fråga sig vilken metod som är mest lämplig för det skribenten söker efter. Beroende på vilken metod som väljs kommer olika typer av insamlad data att synliggöras. Ett lämpligt val av metod ses som ett redskap för att finna olika lösningar som kan ligga till grund för ett ”problem” (Ahrne & Svensson, 2015). Denna empiriska studie har en kvalitativ ansats, där vi har använt oss av intervjuer.

5.1 Kvalitativ metod

En kvalitativ metod enligt Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013) innebär att människor lär och utvecklas med hjälp av varandra. Ansatsen ger oss möjlighet att undersöka förskollärarnas upplevelser med hjälp av fenomenologisk teori så att vi kan förstå och få en bild av hur de arbetar. Enligt Svensson och Ahrne (2015) använder vi människor oss av våra sinnen för att erfara och utveckla förståelse av kunskap. Det beror på sammanhanget som ska undersökas men Svensson och Ahrne menar att människor främst använder sin syn och hörsel för att samla in data. För att skapa sig en förståelse av ett fenomen kan frågor ställas eller ta del av olika slags dokumentering eller observationer. När insamlingen av data är gjord diskuteras och analyseras dessa i förhållande till teorier.

5.2 Kvalitativ intervju

Inom kvalitativ ansats ses intervjuer som ett av de ofta förekommande verktygen för att samla in specifika data inom en viss kultur, miljö eller andra förhållanden. Det är av vikt att reflektera över valet av hur intervjun genomförs eftersom det kan påverka hur den intervjuade svarar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Intervjuer är ett användbart sätt att närma sig någon annans värderingar, erfarenheter samt känslor kring ett ämne eller någon situation (Alvehus, 2013). Enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) blir det också ett sätt att utveckla förståelse för hur en person faktiskt beskriver exempelvis, hur deras arbete kan vara och inte enbart förlita sig på teoretiska grunder. Dessa två personer ska inte ha kännedom om

varandra sedan tidigare för att genomföra intervjun. Det är betydelsefullt att intervjuaren är så objektiv och opartiskt som möjligt. Eriksson-Zetterquist och Ahrne lyfter fördelen med att själv kunna bestämma urvalet av förberedda frågor som anses vara lämpliga vid tillfället samt i vilken ordningsföljd frågorna ställs i. Det är även centralt att intervjufrågorna håller en röd tråd så att intervjuaren tar upp frågor som är relaterade till ämnet. En annan fördel vid intervjuer är att frågorna som ställs bör vara öppna. Eriksson Barajas et al., (2013) menar att det finns fördel med intervjuer som ger ytterligare möjlighet att ställa följdfrågor och att intervjuaren kan be om förtydligande svar. Genom att få möjlighet till att ställa ytterligare följdfrågor, kan det öppna upp för att få syn på nya infallsvinklar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Följdfrågor kan ses som en tillgång för att fördjupa sin förståelse under intervjun. En nackdel med intervjuer kan vara om intervjuaren har svårt att bortse från sina egna tankar och värderingar för att inte påverka den som blir intervjuad. Eriksson-Zetterquist och Ahrne redogör för riktlinjer som intervjuaren bör vara medveten om. Dessa följande riktlinjers innebörd är att inte framhäva någon form av pondus eller göra tillrättavisningar inför personen som intervjuas och att intervjuaren ska behålla lugnet, ha tålamod samt vara lyhörd och förhålla sig till det specifika ämnet.

5.3 Urval

Enligt Svensson och Ahrne (2015) är det centralt vid urvalsarbetet för datainsamlingen reflektera över vilka förskoleområden som undersökningen ska ske i. Det finns två tillvägagångssätt för att göra urval av de förskolorna som ska undersökas. Svensson och Ahrne menar att en strategi kan handla om att förhållanden i områden liknar varandra. Svaresresultaten kan då ses som en ökad säkerhet vilket är en fördel, om svaren förhoppningsvis överensstämmer med varandra. Syftar studien däremot till att få olika och varierande svar menar Svensson och Ahrne att det kan vara bättre att tillämpa den andra strategin, som riktar in sig mot områden som markant skiljer sig åt. Skribenten måste också fundera över vem eller vilka personer som ska medverka vid intervjuerna för att det ska stämma överens med studiens syfte. Då utgångspunkten i studien riktar sig mot att undersöka hur legitimerade förskollärare främjar delaktigheten bland barn i behov av stöd i leken, var det betydelsefullt att välja ut några utbildade förskollärare. För att välja ut legitimerade förskollärare till vår intervju, kontaktade vi två förskolechefer via mail där vi förklarade vårt syfte med studien. En av förskolecheferna ansvarar för förskolor i medelklassområden medan den andra förskolechefens förskoleområde ses som ett högstatusområde, skillnaden mellan dessa områden är relativt stor. Förskolecheferna vi fick kontakt med fann vi på kommunens hemsida. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) lyfter vikten av att inte ha tidigare kännedom av de aktuella personerna som ska intervjuas. Förskolecheferna valde i sin tur ut förskollärare som kunde och ville bli intervjuade. De sju utbildade förskollärare som intervjuades, arbetar på två olika förskolor. Enligt författarna ska minst sex till åtta människor intervjuas i en studie utifrån en specifik grupp, just för att undersökningen ska bli mer trovärdig och pålitlig. Författarna lyfter även begreppet att uppnå en *mättnad* vid intervjuer, det vill säga när svaren blir återkommande vid varje intervju, vilket är centralt vid diskussion av representativiteten i den kvalitativa metoden. Rekommendationen är ändå alltid att utföra ytterligare några intervjuer för att vara på den säkra sidan. De utvalda förskolorna har barn i verksamheten som är i behov av stöd. Förskolecheferna återkom om vilken tid samt vilka dagar som passade för att intervju förskollärarna. Eriksson-Zetterquist och Ahrne poängterar att intervjutidens längd och läget ses som centrala aspekter vilket bör reflekteras över eftersom intervjuns resultat kan påverkas av detta. Författarna menar att platsen intervjun sker på, har en inverkan på intervjuaren. Om intervjun sker på en arbetsplats kan den intervjuade vilja framstå som en god medarbetare, men om den sker hemma kan vissa känslor dyka upp. Dessa författare beskriver även att intervjutiden också har en påverkan, då det exempelvis är betydelsefullt att

intervjun inte är för lång och om den är det så kan intervjun delas upp i flera delar. Tillvägagångssättet går att likna med ett tvåstegsurval som Eriksson-Zetterquist och Ahrne beskriver. Det innebär att först och främst välja en relevant person som har huvudansvaret för en verksamhet, som i detta fall är två chefer, i två skilda förskoleverksamheter. Då cheferna i sin tur har överblick över och kännedom om sina medarbetare, tillfrågades samtliga legitimerade förskollärare. Vid en urvalsprocess menar dessa författare att det är lämpligt att få kontakt med en ansvarig person som redan har kännedom om vilka personer som kan anses vara av vikt utifrån undersökningens syfte. Samtidigt anser Eriksson-Zetterquist och Ahrne att det kan bli ett tillfälle för chefen att välja ut de personer som hen tänker förmedlar positiva aspekter av verksamheterna. Därför kan det vara bättre om intervjuaren själv kan göra slumpmässiga urval utifrån en befintlig förteckning av de anställda. I vårt fall var detta däremot inte möjligt då cheferna redan kontaktat samtliga verksamma förskollärare. Därmed bedömer vi att risken för att det har skett en sådan selektion är minimal eftersom cheferna har tillfrågat samtliga legitimerade förskollärare, där de förskollärare som har velat medverka i intervjuerna, har gjort detta.

5.3.1 Deltagarna i studien

Svensson och Ahrne (2015) förklarar hur betydelsefullt det är att inte röja de medverkandes identiteter på grund av etiska principer. Därmed valdes fiktiva namn till förskollärarna ur etiska ställningstaganden för att avidentifiera de intervjuade förskollärarna. I studien deltog sju förskollärare i åldrarna 30 till 60, varav alla var kvinnor. Vid ena förskolan i medelklassområdet blev följande intervjuade: Birgitta, Eva, Ida och Kajsa. Vid den andra förskoleverksamheten i intervjuades: Lena, Pernilla och Åsa.

- Birgitta har gått en tvåårig förskolläraryt utbildning. Hon var färdig utbildad 1979 och har arbetat sedan dess i olika förskolor. Birgitta har arbetat på respektive förskola i ungefär tio års tid.
- Eva kommer ursprungligen från Ukraina. I Ukraina arbetade hon som språklärare i tio år, med barn i olika åldrar. Hon har bott i Sverige i tolv år. När Eva kom till Sverige läste hon enstaka kurser för att kunna arbeta som förskollärare. Idag har hon arbetat i 5,5 år på den nuvarande förskolan.
- Ida har arbetat i 1,5 år som förskollärare sedan hon blev klar med sin 3,5 åriga utbildning.
- Kajsas utbildning var 2,5 år lång och hon blev klar med den för 31 år sedan. Hon har arbetat på samma förskola i 31 år.
- Lena har arbetat som förskollärare i tolv år och hennes utbildning var 3,5 årig.
- Pernillas utbildning varade i 2,5 år och har sedan 1986 arbetat som förskollärare.
- Åsa var färdig utbildad förskollärare 1994 och hennes utbildning var 2,5 år lång. Åsa fick möjlighet att läsa till en extra termin så utbildningen blev totalt tre år.

5.4 Genomförande av intervjuer

Innan vi började våra intervjuer, testade vi att intervjua varandra för att bli mer avslappnade i vår roll. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) menar att det är ett bra tillvägagångssätt för att utveckla och bli mer säker på sin egna förmåga att intervjua en annan person.

I mailet till förskolecheferna skrev vi syftet med vår studie samt att intervjuerna skulle pågå i ungefär 30 minuter. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) lyfter vikten av att informera om intervjuens längd som kan omfatta omkring tjugo till trettio minuter. Det finns både för- och nackdelar kring detta. Genom att ange tid kan det vara svårt att hålla sig inom den ramen samtidigt som det kan vara centralt att faktiskt vara mer specifik då det finns personer som har svårt att gå ifrån sitt arbete, därav kan det vara positivt att intervjun är tidsbestämd. När vi intervjuade sju förskollärare på två skilda förskolor, ansvarade vi för intervjuerna på varsin förskola. Den ena förskolan befann sig i ett villaområde och den andra förskolan befann sig mitt bland hyres- och bostadsrätter. Första intervjudagen ägde rum under en för- och eftermiddag där fyra förskollärare intervjuades. De andra intervjuerna skedde under eftermiddagen, där tre förskollärare intervjuades. Författarna menar att det kan vara en god idé att inte ha för många intervjuer på en och samma dag, därför delades intervjuerna upp på två olika dagar. Eriksson-Zetterquist och Ahrne beskriver även det centrala med att få tid till att skriva ned eventuella anteckningar som kan anses vara väsentliga inför analysen. Samtidigt bör antalet intervjuer avgränsas för att orka med att ställa frågor och vara inlyssnande av personerna.

När vi kom till förskolorna hälsade vi på pedagogerna och de barn som vistades där. Det gavs tid vid båda förskolorna till att förbereda med ljudupptagningen innan intervjuerna skulle börja. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) menar att intervjuaren bör reflektera innan intervjun över eventuella faktorer som kan påverka, exempelvis position, hur och var man befinner sig under intervjun, ålder och kön. Båda intervjuerna skedde i ett ostört och avgränsat rum, där den första intervjun låg i ett av personalens avslappningsrum en bit bort från avdelningarna. Vid det ena intervjutillfället fanns det två fåtöljer och en soffa samt ett skrivbord i rummet. Förskollärarna satt i en av fåtöljerna och intervjuaren i soffan mittemot. Vid den andra intervjun som utfördes, var intervjuerna i ett mindre konferensrum med ett bord och stolar där intervjuaren och förskolläraren satt på var sin sida om bordet. Samtliga intervjuer ljudinspelades med hjälp av en mobil.

Innan samtliga intervjuer påbörjades, presenterade sig intervjuaren ännu en gång och påminde även om att ljudupptagning på mobilen kommer att ske. När ljudupptagningen startade började intervjuaren med att berätta om syftet med intervjun. Därefter ställde intervjuaren inledande frågor, som riktade in sig på hur länge förskollärarna hade arbetat samt när de gick sin förskolläraryrkesutbildning. Enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) ställdes inledande frågor som är betydelsefulla för att skapa en öppen atmosfär som är mer avslappnad och ger en tryggare stämning i rummet. Under intervjun kan det vara en god idé att intervjuaren tydligt visar engagemang och intresse för de svar som ges. Författarna menar att det är en förutsättning för att omformulerade eller upprepade frågor kan ställas flera gånger om intervjuaren upplever att svaren inte blir tydliga. Vi upplevde att det var nödvändigt att upprepa och omformulera frågor vid några intervjutillfällen eftersom vissa förskollärare inte gav tillräckligt utförliga svar. När intervjuerna började närma sig slutet tackade intervjuaren för förskollärarens medverkan samt gav en kort inblick i hur arbetet med studien kommer att fortsätta att utvecklas. Enligt författarna är det en central del i hur ett samtal bör avslutas samt att den intervjuade personen även kan få möjlighet att ställa följdfrågor.

5.5 Bearbetning och analys

Vid bearbetning av det insamlade datamaterialet, började vi med att lyssna på de inspelade intervjuerna samt läste de transkriberade materialet ett flertal gånger. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) hävdar att det är en fördel att intervjuaren själv transkriberar och sammanställer intervju svaren eftersom att det då blir möjligt att minnas och återgå till intervjuerna. Samtidigt blir det även ett sätt att bekanta sig med materialet för att påbörja tolkningen av arbetet. Därefter sorterades materialet med en markeringspenna för att stryka under relevant information för att få en överblick. Vi delade in förskollärarnas svar i kategorier, där likheter och skillnader synliggjordes och vi skrev även ned det som var av intresse för oss. Det genomfördes en kategorisering av svaren för att hitta mönster. Rennstam och Wästerfors (2015) beskriver att datainsamlingen måste skalas av genom en sorteringsprocess för att slutligen kunna rikta in materialet i olika teman. Sorteringen av materialet reducerades vilket innebar att vi valde att ta bort överflödigt material och behöll det som var relevant för vårt arbete. Rennstam och Wästerfors förklarar att när materialet sorterats går intervjuaren vidare med att reducera. Det innebär att den insamlade data som inte är relevant till forskningen tas bort. Författarna poängterar att det inte är mängden data som är det mest centrala utan det är variationen och dess innebörd som har störst betydelse. Avslutningsvis genomförde vi en argumentering där en inledning till varje kategori har skrivits för att förskollärarnas helhetssyn ska lyftas fram och relateras till tidigare forskning och teorier.

5.6 Generaliserbarhet, validitet och reliabilitet

Undersökningens resultat kan ses som begränsat då det är få som intervjuats, men beroende på tid och återkoppling till vad tidigare forskning säger kan vi se om studiens resultat har likheter eller skillnader. Ahrne och Svensson (2015) menar att generaliserbarhet handlar om att kunna dra slutsatser beroende på hur relevant resultatet är i jämförelse med studiens genomförande. Det innebär att forskningens trovärdighet är kopplat till storleken på populationen eller miljön. Det är centralt att använda rätt formulerade frågor för att få de svar som vi vill få fram vilket kallas för validitet eller giltighet. Löfdahl, Hjalmarsson och Franzén (2014) beskriver att forskaren ska tänka på hur frågorna ska svara på sitt syfte och frågorna är därmed relevanta för de svar forskaren söker. Reliabilitet handlar om att insamlingen av data även ska vara noggrant utvald samt mängden bör vara tillräcklig, för att få ett så bra resultat som möjligt (Löfdahl et al.). Författarna förtydligar vikten av att vara uppmärksam på vem som blir intervjuad, så att det blir relevant utifrån det som ska undersökas.

5.7 Etiska överväganden

På grund av etiska överväganden så tänker vi endast fokusera på förskollärarnas värderingar och erfarenheter kring begreppet barn i behov av särskilt stöd samt hur de arbetar för att alla ska bli inkluderade i verksamheten. Enligt Löfdahl et al., (2014) är en central aspekt att få samtycke från personerna som kommer att delta i undersökningen innan arbetet påbörjas. Personerna som deltar i undersökningen har rätt att få veta att de när som helst kan avbryta undersökningen även om de redan har gett sitt samtycke till att delta. Det är av vikt att informera förskolechefen och be om tillåtelse för att få utföra undersökningen på den tänkta förskolan. Vidare menar Löfdahl et al., att informationen ska skickas ut i skriftlig form där avsikten med undersökningen beskrivs tydligt. Det är även bra att gå ut med informationen i muntlig form vilket ses som ett komplement till den skriftliga. De deltagande ska också få information om kontaktuppgifter om vart de ska vända sig för att ställa eventuella frågor eller kanske ändra sitt samtycke.

5.7.1 Forskningsetiska principer

Enligt vetenskapsrådet (2002) har forskning en stor betydande del för att bedriva ett samhälle framåt och att det även gynnar varje individs utveckling. Det ställs flera krav på att forskningen går tillväga på ett rättssäkert sätt och inte medför några eventuella risker. Därför ska skribenten ta hänsyn och reflektera över de fyra grundläggande huvudkraven. *Information-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet*. Innebörden av *informationskrav* handlar om att det är forskarens ansvar att se till att deltagarna i undersökningen ska få tydlig information kring syftet med studien. Som tidigare har nämnts i denna studie, mailade vi syftet med undersökningen och frågade om förskolechefen i sin tur kunde kontakta de förskollärare som ville delta. Vetenskapsrådet poängterar att all form av dokumentation som framkommer i arbetet ska endast användas till forskningen. Deltagarna i studien måste få veta exakt innebörden av deltagandet. Vid intervjuer är det betydelsefullt att deltagarna i tid får all nödvändig information som är av vikt inför deras medverkan. När förskollärarna gav sitt samtycke till oss, informerade vi dem om att de har rätt att avsluta intervjun när som helst. Vetenskapsrådet beskriver det centrala i ett *samtyckeskrav*, som innebär att inhämta samtycke från deltagarna i forskningen, för att veta om de från början vill medverka i exempelvis en intervju. Det är därmed betydelsefullt att reflektera över vem det är som deltar i forskningen för att det på ett etiskt sätt gå rätt tillväga. Om deltagaren i en intervju mot all förmodan skulle vara i behov av att avbryta intervjun är detta helt upp till den enskilda personen utan att det uppstår negativa konsekvenser (Vetenskapsrådet, 2002).

Vid intervjuerna berättade vi om att vi kommer använda fingerade namn så att ingen kommer att känna igen deras identitet. Vetenskapsrådet (2002) lyfter *konfidentialitetskravet* som innebär att ta hänsyn till och respektera varje individs privata uppgifter. Vetenskapsrådet förtydligar att det handlar om att skydda uppgifter av etiska skäl för att inte någon annan ska kunna urskilja vem som har medverkat i undersökningen. Det råder därmed tystnadsplikt kring privata uppgifter, så att det inte är någon individ eller grupp av människor som blir utsatta. All information som framkommer i exempelvis en intervju får enbart nyttjas i forskningens sammanhang och syfte vilket *nyttjandekravet* handlar om. Vid intervjuerna förklarade vi för deltagarna att informationen som de ger oss, kommer endast att användas till studiens syfte. Vetenskapsrådet förtydligar att det aldrig är tillåtet att låna ut eller sälja information eller andra uppgifter från deltagarna i forskningen.

6 Resultat

6.1 Förskollärares syn på barn i behov av stöd

Utifrån intervjuerna blir det synligt att förskollärare definierar barn i behov av stöd på ett likvärdigt sätt. Förskollärarna förklarar att det är barn som har svårigheter i olika situationer och behöver stöd i sin vardag. De lyfter att det är av vikt att utgå från varje individs behov för att dessa barn ska få samma möjligheter till delaktighet i barngruppen. Mycket tyder på att miljön i verksamheten ska vara utformad på bästa möjliga sätt för att den ska vara lämplig och anpassad till individerna som vistas där. Följande tre exempel i denna del utgår från samma intervjufråga om hur förskollärare ser på barn i behov av stöd.

Barn med och utan diagnos

Exempel 1

Pernilla: Barn som är i behov av stöd, både med och utan diagnos. Vi ger alla barn oavsett problematiken, samma möjlighet till likvärdiga förutsättningar. Det vill säga erbjuda dem samma material som de övriga i gruppen och då får man ju ge dem extra stöd och stöttning så att alla barn, i alla fall erbjuds. Barnen i vår barngrupp bjuds in till allt, även de barn som kanske är i behov av extra stöttning.

Det här exemplet visar på förskollärarens syn på barn i behov av stöd, att det är av vikt oavsett barns problematik att tillämpa anpassat stöd för att de ska kunna medverka i verksamheten som de övriga barnen.

Barn i svårigheter

Exempel 2

Birgitta: Det är barn som har någon variation av utveckling, barn som har svårigheter behöver stöd. Jag vill helst ifrågasätta alla diagnoser som ställs och vill hellre fokusera på miljön som barnen vistas i och reflektera över hur den ser ut. Samtidigt tror jag att det är viktigt att lyfta de barn som är i behov av stöd på ett positivt sätt.

Med utgångspunkt av Birgittas svar visar hon en annan definition av hur förskollärare kan se på barn i behov av stöd, vilket kan tolkas vara tvådelad. Först lyfter Birgitta att det handlar om när det är något barn som anses ha svårigheter. Samtidigt som det kan tolkas som att hon inte vill att förskollärare ska fastna i diskussion kring om ett barn har en diagnos eller inte. Utan genom detta synsätt blir det synligt att fokus läggs mer på hur omgivningarna i verksamheten kan organiseras på sådant sätt att det främjar barnens delaktighet.

Barn i behov av individuella anpassningar

Exempel 3

Åsa: Jag ser det på olika sätt. Alla barn har ju sina behov och individuell anpassning gör vi ju hela tiden och i vissa fall är det barn som behöver extra anpassning.

Utifrån Åsas sätt att se på barn i behov av stöd, kan det tolkas som att alla barn kan vara i behov av stöd någon gång i förskolans verksamhet. Det kan därmed tolkas som att Åsa är uppmärksam på vad som sker här och nu för att i stunden kunna göra anpassningar och visa hänsyn till varje individ som är i behov av det.

6.2 Förskollärarnas strategier för att främja barn i behov av stöds delaktighet och inkludering i barngruppens lek

I intervjuerna framkommer närvarande pedagoger som ett centralt begrepp för att främja barn i behov av stöds delaktighet samt inkludering i barngruppen. Förskollärarna redogör för relevanta redskap för att leka och samspela. Dessutom tar pedagogerna upp betydelsen av att vara närvarande, lyhörda och ge stöttning genom att visa med hjälp av sitt verbala uttrycks sätt, sitt kroppsspråk och att det är centralt att stötta upp med material. Förskollärarna lyfter också att det är av vikt att dela in barngruppen i mindre grupper för att få lugnare stunder samt för att det ska bli lättare att se varje individ. Flera av förskollärarna anser att varje individ ska vara delaktiga och inkluderade i förskolans verksamhet. Svaren som gavs under intervjuerna utgår från samma fråga; hur stöttar du barnen för att de ska bli delaktiga och inkluderade i deras lek?

Att vara närvarande

Exempel 4

Eva: Att alltid vara med barnen samt att försöka se var problemet ligger för att kunna hjälpa om det är något som blir fel i samspel eller så för att man ska kunna stötta det barn för att det barnet ska känna att de duger. Det är betydelsefullt att pedagoger närvarar för att försöka ligga steget före barnet i sitt agerande. Om det exempelvis handlar om ett utåtagerande barn som kanske smäller till ett annat barn när den inte får vara med. Därmed är det viktigt att hinna föra över det barnets agerande till något annat. Det är därför viktigt att ge barnet redskap för att kunna leka och samspela.

Exemplet tyder på att förskolläraren alltid ska vara närvarande hos barnen för att kunna hjälpa, stötta samt vara proaktiv, det vill säga att arbeta aktivt i förebyggande syfte. Det som även har blivit synligt utifrån exemplet är att förskolläraren genast försöker bryta ett negativt mönster genom att ständigt agera snabbt och ge redskap till barnet för samspelets skull. Situationen tolkas såsom att förskollärarens delaktighet leder till inkludering vilket relateras till en samspelande miljö.

Lyssna och bekräfta barnen

Exempel 5

Åsa: Delaktighet handlar om att som barn kunna påverka sin situation, mitt val av vem jag vill vara med just nu, att varje barn har en medbestämmanderätt. Samtidigt som det är viktigt att varje individ utvecklar förståelse för att man har en skyldighet inför övriga i gruppen. Det vill säga bara för att jag vill, är det inte säkert att jag får. Det är viktigt att tro på barnen, lyssna och bekräfta barnen vilket betyder något för stunden. Verksamheten bör vila på en tillåtande atmosfär och att varje individ ses som kompetent, där de får möjlighet att utforska och prova själv med stöttning av förskollärarens om behovet är sådant.

I exemplet synliggörs Åsas strategier inom en tillåtande atmosfär som handlar om att ha förtroende, lyssna och bekräfta barnen i förskolan för att främja deras delaktighet och inkludering i barngruppen. Det kan även tolkas utifrån Åsa att det handlar om att lägga grunden för att ge barnen möjlighet till att öva på och utveckla sin förståelse för demokratiska värden och mänskliga rättigheter.

Att bjuda in barnen i leken

Exempel 6

Pernilla: I arbetslaget arbetar vi jättemycket med att alla barn ska känna sig delaktiga och inkluderade. Det kräver mycket av oss förskollärare, som bland annat att vara vakna och för att på plats skapa förutsättningar och bjuda in barnen till lek. Exempelvis om ett barn vill vara med i leken men inte får det, är det viktigt att jag som pedagog hjälper det barnet in i leken genom att inta en roll i leken. Barn ska inte behöva känna sig utanför. Jag tänker att ALLA ska känna sig som ETT i verksamheten, gemenskapen är betydelsefull för barnens utveckling och lärande.

Det kan tolkas utifrån Pernilla som att uppbyggnaden av en befintlig gemenskap i förskolans verksamhet är A och O. Strategier som Pernilla tillämpar som förskollärare är att vara uppmärksam på vad som sker för att kunna skapa förutsättningar så att barnen blir inkluderade i leken. Exempelvis kan behovet av att förskollärare måste vara aktiva i barngruppen genom att inta en roll i leken för att bjuda in barn som av olika skäl anses vara utanför leken.

Att reflektera över inkludering

Exempel 7

Kajsa: Det är på gott och på ont, ibland har vi haft barn i behov av stöd som inte mår gott av att vara här, men då är det ju inte "vanliga problem". Alltså jag menar barn som har "större problem", jag kan känna att det har varit jobbigt för dem att vara med när det är så mycket barn då det inte alltid kan få det stöd som det är i behov av. Men det är klart alla mår bra av att inkluderas, lära sig och utvecklas.

I exemplet framgår det att Kajsa reflekterar om vissa barn som ansetts ha större problem där det kan ha varit problematiskt att anpassa verksamheten för att dessa barn ska ges likadana förutsättningar som övriga barn. Därmed kan det tolkas som att Kajsa menar att det kan bli en jobbig känsla för dessa barn att vistas i stora barngrupper. Samtidigt som hon uttrycker att alla mår bra av att umgås med andra för att lära och utvecklas.

6.3 Förskollärares förhållningssätt

De flesta av förskollärarna lyfter reflektioner av ett likvärdigt förhållningssätt som innebär att inta barns perspektiv. Kommunikation inom arbetslaget är begrepp som har lyfts genomgående under samtliga intervjuer. Förskollärarna redogör för vikten av att alla pedagoger i arbetslaget samarbetar med varandra, för att ha god överblick över barngruppen samt över dagens alla moment. Samtidigt förklarar förskollärare att det är centralt att barnen ges möjlighet att medverka i förändringsarbetet i förskolans verksamhet. Några av förskollärarna berättar att det kan vara betydelsefullt att reflektera över hur olika gruppkonstellationer, på ett positivt sätt kan påverka barnen. Samtliga svar utgår från samma intervjufråga; vilket förhållningssätt använder du dig av i verksamheten?

Samarbeta i arbetslaget

Exempel 8

Lena: Det är viktigt att alla i arbetslaget samarbetar och har liknande förhållningssätt, är aktiva och håller sig där barnen är. Det är viktigt att involvera barnen så att de också kan vara delaktiga och påverka i sådant förändringsarbete. Att tillämpa scaffolding, det vill säga finnas tillgängliga och stötta de barn som är i behov av stöd.

I ovanstående exempel beskriver Lena vikten av att aktivt arbeta tillsammans i arbetslaget och inta ett likvärdigt förhållningssätt för att bedriva arbetet vidare. Lena anser också att barnen ska få möjlighet att involveras vid förändringar som pågår i verksamheten. Scaffolding är ett begrepp som Lena betonar, vilket är betydelsefullt för att förskollärare ska kunna ge det stöd som barnen är i behov av.

Skapa olika gruppkonstellationer i barngruppen

Exempel 9

Ida: När man märker att vissa barn inte funkar ihop är det viktigt att hjälpa till och skapa vissa gruppkonstellationer som fungerar bättre. Det är viktigt att ha lite extra koll på de grupper som inte fungerar så bra. Märker man att det inte fungerar någonstans så vägleds barnen till att hitta på något annat. Det är också viktigt att låta barnen få prova att leka tillsammans även om man redan vet sedan tidigare erfarenheter att det inte fungerat mellan vissa barn.

Enligt Ida blir det synligt att en förskollärares förhållningssätt innebär att ha god överblick över barngruppen. Det kan tolkas som en fördel för att veta vilka barn som fungerar ihop och

inte. Likaså är det centralt att låta barnen själva få känna efter vilka de väljer att leka med. Därmed är det av vikt att förskollärare vägleder barnen om det blir märkbart att de inte klarar av att välja en lekkamrat på egen hand.

Att ha ett positivt förhållningssätt

Exempel 10

Birgitta: Det är jätteviktigt att se alla barn, visa glädje när man ser barnen. I arbetslaget är det viktigt att ge varandra olika infallsvinklar och stärka varandras förhållningssätt som pedagog i samspelet med barnen. Jag tror att alla människor växer av att få positiv kritik eller kritik för att bli bättre, speciellt viktigt att lyfta de barn som är i behov av stöd på ett positivt sätt.

I: Kan du ge ett exempel på hur förskollärare skulle kunna gå tillväga när det ska lyfta barn i behov av stöd på ett positivt sätt?

Birgitta: Det jag menar är att dessa barn kan man bli "trötta" på, dessa barn har en tendens till att vispa runt, de kan ha svårt att sitta stilla. Därmed är det viktigt att fånga dessa barn på ett positivt sätt så att det inte blir fokus på att dessa barn hela tiden blir de barn som stör eller gör på ett visst sätt. Det är viktigt att i tid fånga deras uttryck, förmågor för att stärka dem.

Det blir synligt utifrån exemplet att Birgitta använder sig av en positiv inställning i arbetet, gentemot både barn och vuxna. Mycket tyder på att det handlar om hur pedagogerna i arbetslaget förhåller sig mot varandra. Det kan därmed tolkas som att det är av vikt att vara en god förebild för att barnen ska ta efter en liknande god attityd. Birgitta lyfter vikten av att stärka varje individ på ett positivt sätt, som innebär att uppmärksamma barnen på vilka deras kunskaper och förmågor är.

6.4 Förskollärares reflektioner av ett förändringsarbete

Som avslut vid varje intervjutillfälle, ställde vi frågan; om förskollärarna skulle vilja förändra något i den pedagogiska verksamheten. Alla exempel nedan grundar sig i den intervjufrågan. Sammanfattningsvis lyfte förskollärarna varierande svar, men de flesta berättade att de önskade att barnantalet i barngrupperna hade varit lägre. I samband med en önskan om mindre barngrupp, var tid också ett centralt begrepp som framkom vid intervjuerna. Några av förskollärarna uttryckte även att de ville organisera och strukturera om lärmiljöerna i den pedagogiska verksamheten för att inspirera barnen till en bredare variation av lek. Dessutom var det förskollärare som berättade att de ville få in extra resurser samt utöka material i verksamheten så att det passar fler barn.

Minska barnantalet/få mer tid

Exempel 11

Eva: Jag skulle vilja minska antalet barn eftersom det blir för många barn ibland. Jag upplever att man inte kan vara överallt och därför får inte alla barn det stöd de behöver eftersom det är för många barn. Det är viktigt att få mer tid till barnen.

Det kan tolkas som att Eva upplever att det kan vara svårt att räkna till som pedagog, då hon uttrycker att det oftast är en stor barngrupp. Därmed kan det resultera i att förskollärare kan ha svårt att se och finnas till för varje barn under en dag.

Anpassa lärmiljöerna i barnens lek

Exempel 12

Kajsa: Vi har under det senaste året påbörjat arbetet med lärmiljöerna i barnens lek vilket har varit väldigt roligt. Sen är det viktigt att det inte kryllar av material, men samtidigt som

det måste finnas utmanande material i leken som är mer anpassade och utvecklande för alla typer av barn i verksamheten.

I ovanstående exempel lyfter Kajsa deras pågående arbete kring barnens lek. Det kan tolkas som att Kajsa menar att det måste finnas lekmaterial som är anpassade för både barn med och utan behov av stöd, då hon uttrycker att det måste finnas lekmaterial för alla barn. Samtidigt anser Kajsa att det inte får vara för mycket lekmaterial i lärmiljöerna vilket kan tolkas som att det då kan bli svårt för barnen att välja vilket material de vill ha.

Tillämpa mer resurser för barn i behov av stöd

Exempel 13

Lena: Jag skulle vilja få in mer resurser på avdelningen eftersom det finns många barn som är i behov av extra stöttning i vardagen. Extra resurser som ger stöd åt barnen, betyder så oerhört mycket för dessa barn vilket jag tror är en hjälp för dem senare i deras liv.

Det blir synligt att Lena reflekterar framförallt kring barn i behov av stöd för att ge dessa barn extra stöttning, då hon ser det som värdefullt arbete för att främja dessa barns utveckling. Även utifrån detta exempel kan det tolkas som att pedagogen själv upplever att hon inte alltid räcker till för alla barn som befinner sig på avdelningen. Eftersom att Lena uttrycker att det är många barn i verksamheten som är i behov av stöd.

7 Diskussion

7.1 Metoddiskussion

Vi har valt att använda oss av kvalitativ intervju och fenomenologisk ansats i vår studie kring barn i behov av stöd. För att få ett trovärdigt resultat har vi utgått från reliabilitet där vi har utfört vår materialinsamling med noggrannhet, trots att vi enbart hade intervjuat sju förskollärare som vi sedan utförde djupare analyser av. Löfdahl, Hjalmarsson och Franzén (2014) poängterar att insamling av material och data ska vara utvald med noggrannhet för att ett så bra resultat som möjligt ska erhållas. Med utgångspunkt från validitet har vi strävat efter att påverka så lite som möjligt på intervjuerna. Samtidigt har vi varit medvetna om att våra frågor kan ha påverkat hur förskollärarna svarar just för att frågorna är inriktade på det ämne vi vill undersöka. Ahrne och Svensson (2015) beskriver det centrala med att rätt formulerade frågor ställs för att få de svar som eftersträvas. Genom att sträva efter dessa aspekter så kan studiens trovärdighet öka. Vi är medvetna om att generaliserbarhet utgår från en stor studie med en stor mängd material till skillnad från vår studie där vi endast har lite material med få intervjuer av några förskollärare vilket gör det svårare att dra några generella slutsatser. Därmed kan vi enbart utgå från de sju intervjuerna som vi har genomfört på två olika förskolor. Enligt Ahrne och Svensson innebär generaliserbarhet att forskningens trovärdighet relateras till populationens storlek.

Fördelen med kvalitativ intervju och fenomenologisk ansats i vår studie är att få syn på och kunskaper om hur verksamma förskollärare beskriver och reflekterar kring barn i behov av stöd samt hur de arbetar för att främja deras delaktighet och inkludering i leken. Nackdelen med att enbart använda kvalitativ intervju som metod i en fenomenologisk ansats är att det kan vara svårt att få fram hur förskollärarna konkret arbetar i den vardagliga verksamheten. Därmed hade det varit en god idé att komplettera intervjuerna med videoinspelning för att se hur svaren i intervjuerna står sig, i förhållande till vad som faktiskt sker i mötet med barnen. Trots detta valde vi att enbart fokusera på intervjuer och inte på videoinspelning på grund av

etiska överväganden där vi enbart valde att fokusera på förskollärarna med hjälp av intervjuer eftersom att Löfdahl, Hjalmarsson och Franzén (2014) upplyser om att det är av vikt att observatören har etablerat kontakt med barnen. Samtidigt krävs det ytterligare ett godkännande av barnens föräldrar och av de verksamma förskollärarna för att vilja medverka vid videoinspelningen.

7.2 Resultatdiskussion

Syftet med studien har varit att öka kunskaperna om hur legitimerade förskollärare berättar om hur de strukturerar upp arbetet för att främja delaktigheten samt inkluderingen bland barn i behov av stöd i deras lek med andra barn. I samband med detta har det varit av vikt i arbetet att se hur förskollärare ser på dessa barn samt deras åsikter om hur förskollärare förhåller sig i arbetet med barn i svårigheter. Det har även varit centralt att undersöka hur förskollärare själva formulerar sitt arbete för att främja barn i behov av stöds delaktighet och inkludering i leken. Dessa frågor som nämnts tidigare har haft en betydande del i vår studie för att få en inblick i hur arbetet bedrivs.

Genom att ta del av resultaten från intervjuerna med förskollärarna upplever vi att frågeställningarna har blivit besvarade på ett tydligt sätt. Förskollärarna har under intervjuerna förklarat utifrån deras egna erfarenheter, kunskaper och reflektioner för att synliggöra hur de arbetar kring barnens lek för att främja delaktighet och inkludering för barn i behov av stöd. Några av de mest centrala resultaten utifrån resultatanalysen är förskollärarnas strategier som innebär att bland annat vara närvarande, att som vuxen inta en roll i barnens lek samt att lyssna och bekräfta barnen. Miljöns påverkan är också ett av de mest centrala resultaten som framkommer under analysen. Slutligen blir det synligt att en positiv inställning och ett bra samarbete i arbetslaget är A och O för att beskriva och utveckla det pedagogiska arbetet i förskolans verksamhet.

7.2.1 Förskollärares syn på barn i behov av stöd

Utifrån intervjuerna tolkas det som att samtliga förskollärare har en likvärdig syn på barn i behov av stöd, där de försöker att erbjuda barnen samma material och förutsättningar oavsett om de har en diagnos eller inte. Detta kan kopplas till Siljehags (2007) forskning som beskriver till stor del vuxnas sätt och syn på barn i behov av stöd och ett kompensatoriskt arbete som innebär att alla barn ska få jämlika förutsättningar. Författarens resultat synliggör svårigheter med hur förskollärare ska använda sina pedagogiska metoder i praktiken eftersom alla i arbetslaget inte har alltid samma syn över människors lika värde. Å andra sidan visade det sig utifrån exemplet att det är betydelsefullt att oavsett barns svårigheter ska förskollärarna ge barnen anpassat stöd för en god medverkan på förskolan. Samtidigt beskriver Nilholm (2005) det centrala med barns olikheter på en förskola och två synsätt inom specialpedagogiken såsom det individualistiska perspektivet och ett alternativt perspektiv. Författaren förklarar att inom det individualistiska perspektivet är det individen som är bärande av svårigheterna, vilket kopplas till det kategoriska perspektivet. Det andra perspektivet är relaterat till det relationella perspektivet vilket innebär att verksamheten är det som skapar svårigheter för individen.

Intervjuerna synliggjorde även hur en förskollärare anser att fokus ska ligga på verksamheten som barnen befinner sig i och inte på diagnoser hos barnen vilket innebär att verksamhetens miljö ska organiseras så att det passar alla barn. Detta kopplas till Nilholm som beskriver det relationella perspektivet, där det är verksamheten som behöver omorganiseras. Däremot beskriver Skolverket (2017) att det kan finnas svårigheter med att erbjuda alla förskolor lika

mycket resurser vilket kan påverkas av området som förskolan befinner sig inom. Skolverket beskriver även förskollärarnas ansvar att vidareutveckla det systematiska kvalitetsarbetet som är till för att ge barnen goda förutsättningar för inkludering på förskolan. Samtidigt tolkas det utifrån exemplet att förskolläraren anser att barnens utveckling är varierat från individ till individ och menar att barn som har olika sorters svårigheter behöver stöd och ska få det. Inom Specialpedagogiska skolmyndigheten (2015) poängteras alla förskolebarns rättigheter och förklarar att alla förskolebarn ska ha likvärdig utbildning där tre betydelsefulla begrepp benämns såsom tillgänglighet, inkludering och delaktighet. Dessa avgörande begrepp är centrala för en förskola, för att rätt förutsättningar ska skapas för barn i behov av stöd.

Intervjuerna tydliggör även att en förskollärare beskriver att alla barn kan vara i behov av stöd någon gång på förskolan och att anpassningar bör göras efter varje barns behov. Pedagogen anser att alla barn har olika behov som ska tillgodoses. Detta relateras till Kinge (2015) som beskriver att barn som inte har någon diagnos men ändå har svårigheter med exempelvis delaktighet, socialt samspel eller någon form av kommunikation med andra barn befinner sig i en gråzon. Kinge förtydligar begreppets innebörd som innebär att barn i svårigheter inte behöver ha någon diagnos utan de kan enbart vara sena i sin utveckling och därför vara i behov av stöd i ett visst sammanhang eller en viss period. Däremot menar Lillvist (2014) att förskolepersonalen alltid ska vara uppmärksam på barns sociala kompetens och tillsammans med barnens vårdnadshavare samarbeta för att främja den. Författaren förklarar även att de barn som inte blir accepterade kan se sig själva som inkompetenta vilket är motsatsen till socialt kompetenta barn som agerar positivt till sin omgivning. Enligt Skolverket (2016) har förskolan en central uppgift och det är att alla barn ska få anpassade förutsättningar oavsett om de har ett behov av stöd eller inte.

7.2.2 Förskollärarnas strategier för barns inkludering och delaktighet

Skolverket (2016) föreskriver hur betydelsefullt det är att barn på förskolan ska känna att de gör framsteg och är delaktiga i gruppen och att pedagoger är närvarande för att tillgodose barnens behov. I studien framkommer det att förskollärarna berättar om olika strategier för barns inkludering och delaktighet oavsett om de är i behov av stöd eller inte där tre olika huvudstrategier synliggjorts, det första är att vara närvarande. Här försöker förskollärarna att ständigt vara tillgängliga och nära till hands, för att utveckla barnens betydelsefulla lek samt se var ”problem” finns för att hjälpa och stötta barnen i deras samspel. Detta kopplas till Brodin och Lindstrand (2008) som menar att förskolepersonalens närvaro är centralt för barnens utveckling. Detta är särskilt av vikt för barn som är i behov av särskilt stöd, då de gärna söker stöd och umgås med vuxna. En förklaring till detta enligt Luttrupp (2008) är att dessa barn hellre umgås med vuxna än med barn, just på grund av de svårigheter de har med att påbörja, upprätthålla och avsluta ett samspel. I samband med Luttrups förklaring redogör Lillvist (2014) för att barn som visar sig vara i gråzonen oftast brister i sin sociala kompetens vilket kan resultera i att det blir problematiskt för dessa barn att interagera med andra barn i förskolan. Samtidigt kan de vuxnas närvaro även bli en strategi att stötta barn i behov av stöd för att de lättare ska kunna etablera kontakt med andra barn, så att det inte blir att dessa barn enbart umgås och får kontakt med vuxna. Detta tydliggör Lundqvist (2016) vikten av att även barn i svårigheter har behovet av att utveckla kompisrelationer med andra barn för att uppleva gemenskap och samhörighet tillsammans med andra barn. Samtidigt visar Lundqvist i sin undersökning att dessa barn oftast är i behov av vuxnas närvaro och vägledning för att skapa kontakt och samspela med övriga barn i verksamheten. För att stärka barns delaktighet i leken redogör Eriksson (2014) för det centrala av att förskollärare har förmåga att sätta sig in i barnets perspektiv. Vidare menar Eriksson att mycket handlar om att vuxna är

uppmärksammade på barns egna intentioner och uttryckssätt för att öka förståelsen av deras aktuella behov, för att ge lämpligt stöd. Förskollärarna har även lyft fram hur en lärares närvaro har en positiv inverkan på barnen i deras samspel. Pedagogerna arbetar även med att ligga steget före i sitt agerande, detta har en betydelsefull roll där det gäller att hinna agera innan en händelse sker som skulle påverka hela barngruppen negativt.

Den andra strategin som förskollärarna lyfter fram för att få alla barn delaktiga i leken är att lyssna och bekräfta barnen. Utifrån exemplet innebär det att förskollärarna tror på barnen, då förskolläraren beskriver barn som kompetenta. Det kan tolkas som att barnen ses som aktiva medskapare, då förskolläraren beskriver att barnen måste få möjlighet att prova sig fram och utforska verksamheten. Samtidigt synliggörs en tillåtande verksamhet som bygger på förskollärarnas förtroende för barnen där pedagogerna är lyhörda och förstår barnens verbala och kroppsliga uttryck. Precis som Skolverket (2016) beskriver är förskollärarnas tillit till barnen betydelsefull där barnen har rätt till delaktighet i ett demokratiskt samhälle. Dessutom är det av vikt att vuxna inom förskolan intar barns perspektiv där de ser världen ur barnens ögon och är lyhörda för att kunna förstå barnens agerande. Förskollärarnas strategi genom att uppmärksamma barnen och göra dem hörda har även en främjande utveckling på barn som av olika skäl inte talar lika mycket och är tystare än andra barn. Arbetssättet låter dessa barn växa så att de vågar öppna upp sig allt mer. Eriksson (2014) förtydligar att barnen måste få känna sig delaktiga i verksamheten, då deras självkänsla påverkas positivt och att barnens röster får höras och synas genom vuxna som är intresserade över deras åsikter och uttryck. Å andra sidan har det gjorts synligt att förskollärare har svårigheter i hur de ska nyttja sina metoder då alla inte delar samma syn över människors värde, däremot reflekteras och problematiseras människors lika värde. Förskollärarna har tydligt synliggjort att bemötandet och synen på barn är väldigt betydelsefulla för deras utveckling och läroprocess. Samtidigt menar Siljehag (2007) att inom förskolan har ett synsätt visat sig där barn i behov av stöd har setts som problemet. Detta har förklarats med att personalen på förskolorna inte alltid har varit utbildade och inte besitter den kompetens som utbildad personal har vilket kan leda till att de ger barnen diagnoser på egen bedömning.

Den tredje strategin visade förskollärarnas sätt att skapa förutsättningar för barnen att komma in i leken. Utifrån exemplet har det visat sig att förskollärarna arbetar med barnens delaktighet och inkludering, detta kan ställa stora krav på pedagogerna på grund av att de ständigt ska skapa förutsättningar för att bjuda in barnen i lek, speciellt för barn i behov av särskilt stöd. Samtidigt är det av vikt att förskollärarna hjälper barnen att inta en roll i deras lek för att inte bli exkluderad. I Melins (2013) forskning har det förtydligats att en inkluderande förskola har en central roll för barn med eller utan behov av särskilt stöd. Melin berättar även i sin studie att barn i svårigheter oftare hamnade utanför leken än andra barn, med andra ord kunde ett mönster ses där dessa barn blev exkluderade i aktiviteter samt hade svårigheter att knyta sociala kontakter med andra barn. Exemplet visade även pedagogernas ansvar att locka barnen in till lek för att främja deras delaktighet. Därmed är det betydelsefullt att vuxna också är delaktiga i barnens lek just för att lära känna varje barn och deras handlingar samt att vara till hands och vägleda de. Pedagogernas arbetssätt visar hur central leken är för barnens utveckling vilket förklarar deras arbetssätt att försöka bjuda in samtliga barn in i leken oavsett om de har ett behov eller inte. Brodin och Lindstrand (2008) skriver att leken är en betydelsefull del i barnens liv där de kan ständigt utvecklas. Ur exemplet framkommer det att förskollärarna har en öppen inställning vilket innebär att barnen bjuds in till delaktighet. Detta kopplas till Skolverket (2016) som beskriver att förskollärarna ska uppmuntra barnens nyfikenhet, intresse och kreativitet samt ge barnen förutsättningar till att utveckla tillit och självförtroende. Exemplet synliggör arbetslagets arbetssätt som präglas av att erbjuda barnen

en verksamhet med lek och lärande och stöd åt de barn som har behov av det. Skolverket beskriver att barnen på förskolan ska få förutsättningar för en utvecklande, lekfull och lärorik verksamhet. Detta exempel visar hur centralt det är att tillämpa strategier inom det pedagogiska arbetet för att göra barnen delaktiga. Genom att pedagoger intar en roll i leken kan det enligt Gerland och Aspflo (2017) ge konkreta strategier för de barn som upplevs hamna utanför leken. Mot bakgrund till det anser författarna att personalen i förskolans verksamhet bör agera som lekguide, främst till barn som är i behov av stöd för att få tillträde till leken. Genom att pedagoger fördelar en roll till dessa barn samt intar en egen roll i lekens sammanhang med övriga barn, blir det ett sätt att föra samman barnen. Författarna skriver vidare att det är i sådana situationer som pedagoger bör ha en god uppsikt och kännedom om barnen för att kunna vägleda och stötta på bästa sätt. Det innebär också att ta vara på barnens starka sidor som kan bidra till att de hjälper och delar med sig av sina erfarenheter och kunskaper till varandra.

Den fjärde strategin som en av förskollärarna lyfter handlar om reflektion kring inkludering. Förskolan ska enligt Skolverket (2017) präglas av en inkluderande verksamhet, där personalens ansvar innebär att kontinuerligt utveckla verksamheten utefter barnens behov, så att alla ges samma möjlighet till inkludering. Utifrån exemplet kan det tolkas som att förskolläraren både ser för- och nackdelar med att alla barn ska inkluderas i förskolans verksamhet. Förskolläraren uttrycker att alla barn mår bäst av att bli inkluderade. Å andra sidan uttrycker hon, att alla barn, främst de som har större problematik och svårigheter, mår inte alltid bra av att vara i för stora barngrupper. Med hänsyn till detta belyser Gerland och Aspflo (2017) att det handlar om vuxnas förväntningar om att barn vid en viss ålder har mer likheter och ska fungera ihop. Gerland och Aspflo förklarar vidare att barn lär och utvecklas på varierande sätt precis som vuxna. Det är inte alla vuxna som trivs i kollektiva miljöer, författarna redogör för att det är likadant för alla barn. Å andra sidan redogör Skolverket (2017) vikten av att ett relationellt perspektiv tillämpas i förskolan för att se över vilka faktorer som kan påverka individen på ett negativt sätt. Detta kan kopplas till Aspelin (2013) som beskriver att det relationella perspektivet relateras till det sociala samspelet där självbilden och barnets identitet skapas när barnen möter andra. Exemplet visar tydligt att när det blir för stora barngrupper i förskolan så leder det oftare till att vissa barn inte blir inkluderade eftersom pedagogerna inte kan erbjuda sin profession att vara till hands för alla barn. Persson (2013) beskriver att det är betydelsefullt med kunniga och erfarna pedagoger vilket är meningsfullt för barns inkludering och även för att pedagoger ska ha en god inblick över arbetet med inkludering som gynnar barn i behov av stöd. Förskolläraren beskriver utifrån exemplet hur problematiskt det kan vara att anpassa verksamheten efter alla barn samt ge alla likadana förutsättningar. Å andra sidan beskriver Eriksson (2014) att det är de vuxnas ansvar att skapa förutsättningar för barnen så att de kan vara så delaktiga i verksamheten så mycket som möjligt och därför se världen ur barnens ögon. Utifrån Akalın, Demir, Sucuoğlu, Bakkaloğlu, och İçsenc (2014) forskning beskrivs det att kunskapsbristen är stor i verksamheterna och att pedagogerna hade önskan om anpassade utbildningar utifrån läroplanen som var till för att kunna hantera olika problem som kan uppstå på förskolan.

7.2.3 Förskollärares förhållningssätt i förskolans verksamhet

Förskollärarna beskrev i intervjuerna att arbetslaget bör utveckla och sträva efter ett likartat förhållningssätt gentemot barnen. Resultaten visar också att det är av vikt utifrån förskollärarna att inta barnens perspektiv så att de blir delaktiga i arbetet. Därmed beskrevs kommunikation och användningen av ett positivt förhållningssätt som centrala begrepp, som kan vara utgångspunkten för att skapa ett bra samarbete i arbetslaget och med barnen. Skolverket (2016) har skrivit att det är betydelsefullt att personalens förhållningssätt grundar

sig på en gemensam uppfattning i arbetslaget samt har ett positivt bemötande som barnen allt eftersom tar efter. Enligt Skolverket är det av vikt att verksamheten, på ett meningsfullt sätt utgår ifrån barnens intressen för att stödja deras delaktighet. Eriksson (2014) anser att det är centralt att det är varje personals ansvar att tillsammans i arbetslaget utveckla en stark sammanhållning. Eriksson menar vidare att det förutsätter att arbetslaget får tid över till att skapa relationer samt visa engagemang och ge stöttning till varandra. Det är några av de verktygen som krävs för att underlätta och främja samsyn inom arbetslaget. Inom förskollärares professionella förhållningssätt lyfter Eriksson att personalen behöver ha självinsikt, vilket är en grundläggande förutsättning för att vidga barnens delaktighet.

Enligt Skolverket (2016) ska alla barn i förskolan få möjlighet att känna trygghet och tillhörighet i gruppen. Det är främst betydelsefullt för barn i behov av särskilt stöd, för att de ska få positiva upplevelser. Utifrån intervjuerna med förskollärarna har det blivit synligt att det emellanåt kan vara en gynnsam fördel att dela upp barngruppen i mindre grupper så att barnen kan leka med olika kompisar. Eriksson (2014) beskriver att genom att personalen intar ett flexibelt förhållningssätt kan det handla om att våga dela upp barngruppen vid behov, för att se om det kan gynna barngruppen på ett bättre sätt där deras delaktighet kan öka. För barn i svårigheter kan det tolkas som ett bra tillvägagångssätt, att dela upp barngruppen i mindre grupper. Med hänsyn till det skriver Gerland och Aspeflo (2015) att dessa barn, kan vara i behov av att lekräna med några få andra barn för att exempelvis utveckla barnets sociala samspel. Samtidigt redogör Eriksson (2014) för positiva aspekter genom att dela in barngruppen. Eftersom en uppdelning kan ge bättre förutsättningar för personalen att kunna se alla barn och dess intressen samt ge det stöd som de är i behov av. Det är därmed av vikt enligt Lillvist (2014) att förskolepersonal i tid uppmärksammar barn som behöver stöttning i sociala sammanhang för att på ett positivt sätt stärka dessa barns självförtroende i möte med andra. Genom att förskollärare försöker stärka barn i behov av stöd med positiva upplevelser samt dela upp barngruppen vid behov kan det kopplas till ett relationellt perspektiv. Göransson och Nilholm (2013) menar att förskolans verksamhet ska vara inkluderande, där förskollärare tar tillvara på barns olikheter. Vidare belyser Haug (1998) ett relationellt perspektiv där relationer mellan människor inte går att utesluta eftersom att alla påverkas och lär av varandra. Därmed menar Engdahl (2014) att en pedagogs förhållningssätt har stor betydelse för barns inflytande där pedagoger ska inta barns perspektiv och försöka se saker utifrån barnens ögon. Utifrån intervjuerna visar det sig att ett positivt förhållningssätt, god samarbetsförmåga och en känsla av att skapa olika gruppkonstellationer som fungerar är av vikt. Detta kopplas till Nilholm (2005) som beskriver hur betydelsefullt det är att varje förskollärare kan hantera att alla barn är olika i barngruppen samt att pedagogiska ställningstaganden bör varieras eftersom de inte alltid går att anpassas.

7.2.4 Förskollärares reflektioner kring förändringsarbete i förskolan

I intervjuerna beskrev förskollärarna olika faktorer som utgör hinder för att främja barns delaktighet. Det blev synligt att faktorerna handlar om att förskollärarna har för lite tid i barngruppen, att det är för stora barngrupper och behovet av att få in fler resurser för barn i behov av stöd. Eriksson (2014) förklarar att det är vanliga aspekter som förekommer hos pedagoger i förskoleverksamheterna. Vidare lyfter Eriksson att förskolans styrda rutiner kan utgöra hinder för barns möjlighet till delaktighet, vilket innebär att barnen i olika situationer blir avbrutna på grund av måltider, samlingar eller utevistelser. Enligt författaren kan hinder även vara ett tecken på att det är för många barn i barngruppen samt att det råder personalbrist, då kan det vara svårt att se och höra alla barn. Förskollärarnas otillräcklighet och tidsbrist är faktorer som ofta framkom under intervjuerna, där pedagogerna berättar hur de inte alltid kan ge stöd till alla barn, speciellt de som är i behov av det. Detta relateras till

Skolverket (2016) som förtydligar att det är förskollärarnas ansvar och huvudsakliga uppgift att ständigt arbeta med systematiskt kvalitetsarbete för att kunna erbjuda barnen de förutsättningar som en bra förskola kräver. Göransson (2008) menar att en verksamhets utformning som är felaktig kan påverka barnen på ett dåligt sätt vilket skulle kunna vara orsaken till deras olika svårigheter, därför kan verksamheten vara i behov av en förändring.

En annan aspekt som blev synlig i resultatet var att anpassa förskolans lärmiljöer i leken. Förskollärare beskriver att det innebär att det ska finnas en variation av leksaker och material som är anpassade till alla barn. Brodin och Lindstrand (2014) beskriver att en lekmiljö ska vara varierande där barnen får möjlighet att välja aktivitet efter deras behov. Förskolans miljö ska även enligt Skolverket (2016) anpassas utefter varje barns behov och förutsättningar som stimulerar och bidrar till utveckling av deras sociala och kommunikativa förmågor. Skolverket beskriver även att förskolors utformning ska vara olika vilket styrs av barnens behov, därav förklaringen till varför resurser inte delas lika till verksamheter. Samtidigt är det av vikt att förskolan erbjuder variationsrikt material, att det finns lämpligt material som stimulerar varje individ. Å andra sidan beskriver förskolläraren utifrån exemplet att det inte ska finnas allt för mycket material och leksaker eftersom barnen kan få svårt att välja bland allt material och eventuellt samspele med de andra barnen. Enligt Skolverket är samspelet centralt på förskolan där barngruppen kan samarbeta och samspele tillsammans vilket är utvecklande och lärande för barnen.

Sammanfattningsvis har det blivit synligt utifrån de sju intervjuerna, att det är betydelsefullt att förskollärare kontinuerligt reflekterar kring sitt syn- och förhållningssätt gentemot barnen, för att inte utgöra ett hinder för deras delaktighet i leken. I själva verket är det tydligt att pedagogerna bör vara närvarande, lyhörda och bekräfta barnen för att främja deras delaktighet och inkludering i leken. Genom att vara närvarande och aktiv i deras lek kan det tolkas som att det blir ett sätt att öka förståelse för barnens förmågor och behov av stöd. Enligt Lillvist (2014) har det blivit synligt att barn i behov av stöd ofta hamnar utanför leken och sammanfattningsvis kan det vara centralt utifrån Gerland och Aspeflo (2017) att pedagogerna bör vara observanta på när de behöver inta en karaktär i barnens lek för att ge stöttning åt de barn som är i behov av det. Å andra sidan har det utifrån intervjuerna visat sig hur pedagogernas verksamhet präglas av tids- och personalbrist och även för stora barngrupper. Enligt Eriksson (2014) utgör dessa faktorer hinder i förskollärarnas arbete för att främja barnens inkludering och delaktighet i leken.

Forskning kan hjälpa oss att få en djupare förståelse för hur förskollärare i förskolor arbetar på olika sätt för att öka delaktigheten och inkluderingen hos barn som är i behov av särskilt stöd. Då denna studie baseras på yrkesverksamma förskollärare, upplever vi att den kan vara till nytta för lärarstudenter samt verksamma pedagoger för att ge en inblick i hur pedagoger kan arbeta med dessa barn.

8 Fortsatt forskning

Det framgår enligt Gerland och Aspeflo (2017) att pedagoger inte alltid är närvarande vid barnens lek, för att ge lämpligt stöd samt vägledning till barn som är i behov av det. Samtidigt som Lillvist (2014) beskriver att barn i behov av stöd oftast är beroende av personalens strategier för att etablera kontakt och samspele med andra barn i verksamheten. Därmed tänker vi att inför fortsatt forskning, hade vi även använt oss av kvalitativ metod genom intervjuer som kompletteras med videoobservation. Därmed kan vi i praktiken få syn på hur

förskollärarna främjar arbetet med att göra barnen delaktiga och inkludera de i leken oavsett om de är i behov av stöd eller inte.

.

9 Referenslista

Ahlberg, A. (2013). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik - att bygga broar*. Stockholm: Liber.

Ahrne, G., & Svensson P. (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I G. Ahrne & P Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (s.17–31). Stockholm: Liber AB.

Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Stockholm: Liber.

Akalin, S., Demir, Ş., Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., & İşcen, F. (2014). The needs of inclusive preschool teachers about inclusive practices. *Eurasian Journal of Educational Research*, 54, 39-60.

Aspelin, J. (2013). Introduktion. I J, Aspelin (red.), *Relationell specialpedagogik – i teori och praktik* (s. 7–11). Mölnlycke: Elanders Sverige AB.

Aspelin, J. (2013). Vad är relationell pedagogik? I J, Aspelin (red.), *Relationell specialpedagogik – i teori och praktik* (s. 13–25). Mölnlycke: Elanders Sverige AB.

Barnkonventionen. (1998). *FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: Unicef.

Brodin, J., & Lindstrand, P. (2008). Alla kan vara med i en tillåtande lekmiljö. I A. Sandberg (Red.), *Miljöer för lek, lärande och samspel* (s. 87–106). Lund: Studentlitteratur.

Brodin, J., & Lindstrand, P. (2008). Utelek i ett mångkulturellt perspektiv. I A. Sandberg (Red.), *Miljöer för lek, lärande och samspel* (s. 137–162). Lund: Studentlitteratur.

Carlsson, R., & Nilholm, C. (2004). Demokrati och inkludering - en begreppsdiskussion. *Utbildning & Demokrati*, 13(2), 77–95.

Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2013. Stockholm.

Engdahl, I., & Ärlemalm-Hagesér, E. (red.). (2015). *Att bli förskollärare: mångfacetterad komplexitet*. Stockholm. Liber.

Engdahl, K. (2014). *Förskolegården. En pedagogisk miljö för barns möten, delaktighet och inflytande*. Umeå universitet. Institution för tillämpad utbildningsvetenskap. Umeå. Hämtad 2017-11-15, från: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:703394/FULLTEXT02>.

Emanuelsson, I, Persson, B & Rosenqvist, J (2001). *Forskning inom det Specialpedagogiska området: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk: Liber distribution.

Eriksson, A. (2014). Barns delaktighet i förskolan. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan - barn i behov av stöd* (s. 215–230). Lund: Studentlitteratur AB.

Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap. Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.

Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne & P Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (s. 34–54). Stockholm: Liber AB.

Folkhälsomyndigheten. (2018). *Vad är social hållbarhet för oss?* Hämtad 2018-11-26, från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/>.

Fyssa, A., Vlachou, A., & Avramidis, E. (2014). Early childhood teachers' understanding of inclusive education and associated practices: reflections from Greece. *International Journal of Early Years Education*, 22(2), 223-237. doi: 10.1080/09669760.

Gal, E., Schreur, N., & Engel-Yeger, B. (2010). Inclusion of children with disabilities: Teachers attitudes and requirements for environmental accommodations. *International Journal of Special Education*, 25 (2), 89–99.

Gerland, G., & Aspflo, U. (2015). *Barn som väcker funderingar: se, förstå och hjälpa förskolebarn med en annorlunda utveckling*. (2. uppl.) Enskedalen: Pavus utbildning.

Grander Berglund, V., & Wolf, J. (2014). *Professionell identitet. Förskollärares yrkesspecifika kompetenser, i en förskola på vetenskaplig grund*. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation (HLK). Tillgänglig: <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:737946/FULLTEXT01.pdf>.

Göransson, K. (2008). Olikhetens plats i den inkluderande skolan. I Andersson, B. & Thorsson, L. (red.), *Därför inkludering* (66–73). Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Göransson, K., & Nilholm, C. (2013). *Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen?* (FoU skriftserie nr 3). Skolverket: Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Statens skolverk.

Hejlskov Elvén, B., & Edfelt, D. (2017). *Beteendeproblem i förskolan: om lågaffektivt bemötande*. Stockholm: Natur & Kultur.

Hillesøy, S. (2016). The Contribution of Support Teachers in Facilitating Children's Peer Interactions. *Dordrecht*, 48(1), 95–109. doi:10.1007/s13158-016-0157-1.

Jakobsson, I., och Lundgren, M. (2013). *Samverkan kring barn och unga i behov av särskilt stöd: viktigare än diagnos*. Stockholm: Natur & kultur.

Johansson, E. (2011). *Möten för lärande: pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. (2., rev. uppl.) Stockholm: Skolverket.

Johansson, E., & Pramling Samuelsson, I. (2006). *Lek och läroplan: möten mellan barn och lärare i förskola och skola*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Johansson, T. (2012). *Den lärande människan: utveckling, lärande, socialisation*. (1. uppl.) Malmö: Liber.

- Kinge, E. (2015). *Empati närvaro eller metod?* Lund: Studentlitteratur AB.
- Lillemyr, O.F. (2013). *Lek på allvar: en spännande utmaning*. Stockholm: Liber.
- Lillvist, A. (2014). Social kompetens och barn i behov av särskilt stöd. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan -barn i behov av stöd* (s. 195–214). Lund: Studentlitteratur AB.
- Lundqvist, J. (2016). *Educational pathways and transitions in the early school years. Special educational needs, support provisions and inclusive education* (Docotral thesis, Department of Special Education). Stockholm: Stockholm University. Tillgänglig: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:896595/FULLTEXT01.pdf>.
- Luttrupp, A. (2011). *Närhet, samspel och delaktighet i förskolan för barn med utvecklingsstörning* (Licentiatavhandling, Studies in Special Education). Stockholm: Universitetsservice US-AB. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:446100/FULLTEXT01.pdf>.
- Läraryrket. (2006). *Yrkesetik i vardagen – ett fördjupningsmaterial*. Stockholm: Läraryrket.
- Löfdahl, A., Hjalmarsson, M., & Franzén, K. (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber.
- Melin, E. (2013). *Social delaktighet i teori och praktik. Om barns sociala delaktighet i förskolans verksamhet*. Stockholm universitet. Tillgänglig: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:606868/FULLTEXT01.pdf>.
- Nilholm, C. (2005). Vilka är det grundläggande perspektiven? *Pedagogisk forskning i Sverige*, 10(2), 124–138. doi: 1401–6788.
- Palla, L. (2011). *Med blicken på barnet -Om olikheter inom förskolan som diskursiv praktik*. Malmö: Lunds universitet.
- Persson, B. (2013). *Elevens olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Rennstam, J., & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 220–236). Stockholm: Liber AB.
- Sandberg, A., & Nordling, M. (2014). Pedagogiskt stöd och pedagogiska metoder. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan -barn i behov av stöd* (s. 45–62). Lund: Studentlitteratur AB.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Siljehag, E. (2007). Igenkännande och motkraft. Förskole- och fritidspedagogikens betydelse för specialpedagogiken. En deltagarorienterad studie (Doktorsavhandling i pedagogik). Stockholm: Stockholms Universitet. Tillgänglig: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:197801/FULLTEXT01.pdf>.

Skolverket (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2017). *Måluppfyllelse i förskolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolinspektionen. (2017). *Förskolans arbete med barn i behov av särskilt stöd*. Stockholm: Skolinspektionen.

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM. (2015). *Tillgänglighet, delaktighet och inkludering*. Hämtad: 2018-11-23, från <https://www.spsm.se/stod/tillganglighet-delaktighet-och-inkludering/>.

Stigendal, M. (2004). *Framgångsalternativ: mötet i skolan mellan utanförskap och innanförskap*. Lund: Studentlitteratur.

Tellgren, B. (2004). *Förskolan som mötesplats - barns strategier för tillträden och uteslutningar I lek och samtal*. Licentiatavhandling Örebro: Studies in Education 11.

Tullgren, Charlotte (2004). *Den välreglerade friheten Att konstruera det lekande barnet*. Malmö: Malmö Högskola.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet: Elanders Gotab.

10 Bilagor

Inledande frågor

1. Hur länge har du arbetat som lärare?
2. Vilken utbildning har du?
3. Fortbildning?
4. Hur länge har du arbetat på den här skolan?

Intervjuguide

1. Hur ser du som förskollärare på barn i behov av stöd?
2. Vad handlar delaktighet och inkludering om för dig?
3. Vilket förhållningssätt använder du dig av i arbetet?
4. Hur arbetar ni tillsammans i arbetslaget för att underlätta samspelet barnen emellan i deras lek?
5. Hur ser du på barns lek?
6. Brukar du vara delaktig i barnens lek någon gång under dagen?
7. Är det något du skulle vilja utveckla eller förändra i verksamheten?